



**KANCELARIA
SENATU**

**BIURO ANALIZ,
DOKUMENTACJI
I KORESPONDENCJI**

INFORMACJA

System kształcenia nauczycieli na przykładzie wybranych państw Unii Europejskiej

Warszawa 16 stycznia 2023 r.

Spis treści

Wstęp	2
1. Wymagania jakie musi spełnić absolwent, aby zostać w pełni wykwalifikowanym nauczycielem.....	3
2. Wymagania dla nauczycieli przedmiotów zawodowych	9
3. System kształcenia przyszłych nauczycieli - przykłady	10
4. Podstawy programowe oraz elementy systemów kształcenia nauczycieli	12
4.1. Podstawy programowe	12
4.2. Przykłady elementów systemu kształcenia nauczycieli.....	16
5. Zagadnienia związane z rynkiem pracy nauczycieli w Unii Europejskiej oraz dane statystyczne	18
5.1. Uwarunkowania rynku pracy.....	18
5.2. Planowanie zatrudnienia	20
5.3 Statystyki	22
5.3.1 Dane statystyczne dotyczące nauczycieli w szkołach podstawowych w państwach UE.....	22
5.3.2 Statystyki dotyczące nauczycieli w gimnazjach, szkołach średnich i szkołach policealnych w państwach UE	25
6. Regulacja płac nauczycieli	29
7. System awansu nauczycieli	33
8. System doskonalenia zawodowego nauczycieli	38
9. Kompetencje nauczyciela-egzaminatora.....	48
Bibliografia:	50

Wstęp

Informacja¹ dotyczy zagadnień związanych z przygotowaniem nauczycieli do zawodu, wymogami formalnymi oraz kwestiami aktualnej sytuacji na rynku pracy nauczycieli na przykładzie rozwiązań stosowanych w różnych krajach UE. Niniejsze opracowanie zostało oparte na analizie odpowiedzi uzyskanych na zapytanie wystosowane do państw Unii Europejskiej w ramach sieci European Center for Parliamentary Research and Documentation (ECPRD) oraz dodatkowych materiałów i źródłach.

Zapytanie składało się z 9 szczegółowych pytań:

1. *Opisz wymagania, jakie musi spełnić absolwent, aby zostać w pełni wykwalifikowanym nauczycielem na wszystkich etapach kształcenia.*
2. *Opisz wymagania jakie musi spełnić absolwent, aby zostać w pełni wykwalifikowanym nauczycielem przedmiotów zawodowych.*
3. *Czy edukacja nauczycieli odbywa się w ramach wydziałów uczelni wyższych, czy też na uczelniach specjalnie temu dedykowanych? Czy są to uczelnie publiczne, czy prywatne?*
4. *Czy kształcenie w szkołach opiera się na standardach sformułowanych przez Ministerstwo właściwe ds. nauki, czy dopuszczalna jest realizacja programów autorskich?*
5. *Ilu jest nauczycieli na 10 tys. uczniów na poszczególnych poziomach edukacji? Ilu nowych nauczycieli na 10 tys. uczniów co roku wchodzi do zawodu? Czy Ministerstwo właściwe ds. szkolnictwa prowadzi perspektywiczne planowanie zatrudnienia nauczycieli?*
6. *Czy zarobki nauczycieli regulowane są ustawami? Jeżeli nie, to czy obowiązują inne regulacje płac nauczycieli?*
7. *Czy ustawodawstwo Państwa kraju przewiduje system awansu nauczyciela?*
8. *Jaka instytucja w Państwa kraju i na jakim szczeblu zajmuje się doksztalaniem nauczycieli i wsparciem metodologicznym? Kto sprawuje nadzór nad funkcjonowaniem instytucji? Czy funkcjonuje program doskonalenia zawodowego?*
9. *Czy nauczyciel będący prowadzącym egzaminy szkolne jest zobowiązany posiadać szczególne kompetencje?*

Odpowiedzi na pytania udzieliło 17 państw: Węgry, Bułgaria, Litwa, Łotwa, Czechy, Finlandia, Chorwacja, Estonia, Grecja, Francja, Włochy, Niemcy, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Hiszpania².

Należy zaznaczyć, iż nie wszystkie państwa, które nadesłały odpowiedzi odpowiedziały na wszystkie pytania szczegółowe oraz nie wszystkie nadesłane odpowiedzi okazały się być porównywalne. W związku z powyższym zdecydowano się uzupełnić informacje o dane zawarte w raportach Eurydice - Sieć Informacji o Edukacji w Europie (patrz bibliografia).

¹ Niniejsza informacja została przygotowana na zlecenie pani senator Joanny Sekuły, wiceprzewodniczącej Komisji Nauki, Edukacji i Sportu.

² Odpowiedzi zostały przetłumaczone w trybie roboczym, a przytoczone fragmenty nie były redagowane.

Ponadto przeanalizowano dane statystyczne Eurostatu dotyczące nauczycieli w Unii Europejskiej. Dokonano również kwerendy opracowań dotyczących tematyki kształcenia nauczycieli oraz stron internetowych unijnych instytucji zaangażowanych we wspieranie procesu kształcenia nauczycieli w Unii Europejskiej a także wydań elektronicznych prasy zagranicznej.

Przedstawione w niniejszej informacji zagadnienia są związane z zasobami kadrowymi, zmianami w systemie wynagrodzeń i awansu nauczycieli, koniecznością ciągłego aktualizowania zarówno podstaw programowych jak i programów kształcenia oraz doskonalenia zawodowego nauczycieli spowodowaną m.in. z szybkim rozwojem nauki czy zmianami społecznymi.

W opinii prof. Renaty Nowakowskiej-Siuty zaprezentowanej w opracowaniu *Kształcenie nauczycieli w krajach Unii Europejskiej i w Polsce – wybrane zagadnienia porównawcze* przemiany, jakie zachodzą w kształceniu i doksztalcaniu nauczycieli w państwach Unii Europejskiej towarzyszą nowemu rozumieniu roli nauczyciela. Zgodnie z tym rozumieniem nauczyciel powinien nie tylko uczyć innych w sposób innowacyjny, ale także sam regularnie się doksztalać, wykorzystując innowacyjne sposoby uczenia się. Powinien także posiadać umiejętność pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, różnorodnym statusie społecznym, składzie etnicznym i religijnym, a także umieć odnaleźć się w nowych warunkach społecznych, polegających na wzrastającej autonomii szkół i coraz bardziej świadomym uczestnictwie społeczności lokalnej w życiu szkoły³.

1. Wymagania jakie musi spełnić absolwent, aby zostać w pełni wykwalifikowanym nauczycielem

Zgodnie z raportem Eurydice *Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia 2018* w 13 państwach UE⁴ (Portugalia, Austria⁵, Czechy, Polska, Litwa, Estonia, Belgia, Holandia, Luksemburg, Grecja i Bułgaria, Cypr, Finlandia) ukończenie studiów wraz z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym jest jedynym warunkiem do uzyskania pełnych kwalifikacji w zakresie nauczania.

W 14 państwach UE absolwenci kierunków nauczycielskich muszą spełniać dodatkowe wymogi, aby uzyskać pełne kwalifikacje. Te wymogi to: zdanie egzaminu konkursowego jak w przypadku Hiszpanii, Francji, Włoch, Luksemburga lub potwierdzenie kompetencji zawodowych⁶ w formie egzaminu zawodowego, oceny na koniec stażu lub akredytacji lub rejestracji.

³ Nowakowska-Siuta R. *Kształcenie nauczycieli w krajach Unii Europejskiej i w Polsce - wybrane zagadnienia porównawcze*, 2016, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/nsw/article/view/4704>, dostęp z dnia 5.10.2022 r.

⁴ Analizy dokonano na podstawie odpowiedzi ECPRD oraz wybranych danych z raportu Eurydice. *Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia*. Raport odnosi się do sytuacji we wszystkich państwach europejskich natomiast niniejsza informacja dotyczy państw UE.

⁵ Obowiązek potwierdzenia kompetencji zawodowych dotyczy tylko nauczycieli liceów ogólnokształcących (ISCED 2-3).

⁶ Eurydice definiuje „potwierdzenie kompetencji językowych” jako sytuację, w której absolwenci studiów muszą obowiązkowo przechodzić przez sformalizowany proces mający na celu potwierdzenie kompetencji.

Egzamin zawodowy organizowany jest po odbyciu stażu w formie testu pisemnego, rozmowy kwalifikacyjnej, oceny dorobku pedagogicznego, obserwacji praktyki pedagogicznej lub dowolnego połączenia powyższych metod. Egzamin zwykle skupia się na ocenie wiedzy i umiejętności zawodowych i może obejmować kilka etapów:

- w **Niemczech**, aby uzyskać pełne kwalifikacje po zakończeniu praktyki przygotowawczej (Vorbereitungsdienst), przyszli nauczyciele muszą zdać egzamin państwowy;
- w **Chorwacji**, do egzaminu prowadzącego do uzyskania licencji zawodowej można przystąpić wyłącznie po odbyciu stażu. Ocena praktyki stanowi część dokumentacji przedkładanej wraz z wnioskiem o przystąpienie do egzaminu. Komisja, w skład której wchodzi eksperci z różnych dziedzin oraz przedstawiciel Agencji Kształcenia Nauczycieli, ocenia kandydata na podstawie rozmowy kwalifikacyjnej i pisemnych testów oraz obserwacji prowadzonej przez niego lekcji;
- w **Rumunii**, aby zostać dopuszczonym do egzaminu państwowego organizowanego przez ministerstwo właściwe ds. szkolnictwa, absolwenci studiów wyższych muszą zdobyć wymagane doświadczenie w pracy dydaktycznej. Ocena umiejętności zawodowych, jakimi kandydat wykazywał się w tym okresie, stanowi element egzaminu konkursowego. Proces oceny do celów certyfikacji nauczycieli obejmuje dwa etapy. Pierwszy polega na ocenie aktywności zawodowej (w tym na ocenie prowadzonych lekcji) w trakcie rocznego stażu w szkole (pod opieką mentora). Drugi to egzamin pisemny na koniec stażu;
- w **Słowenii**, aby zdać państwowy egzamin zawodowy, kandydaci muszą odbyć praktyki trwające co najmniej 840 godzin (około 10 miesięcy), a następnie co najmniej pięć z prowadzonych przez nich lekcji musi zostać oceniona. Egzamin zawodowy jest egzaminem ustnym. Tematy egzaminacyjne ustala Minister Edukacji.

W **Szwecji** i na **Łotwie** absolwenci studiów nauczycielskich muszą przejść proces formalnej rejestracji lub akredytacji:

- w **Szwecji**, rejestracja nauczycieli ma miejsce po ukończeniu studiów i w jej ramach nauczyciel uzyskuje poświadczenie tego, do nauczania jakich przedmiotów posiada pełne kwalifikacje. Absolwenci studiów pedagogicznych zostają zarejestrowani jako nauczyciele na podstawie wniosku złożonego do Narodowej Agencji ds. Edukacji (Skolverket). Tylko zarejestrowani nauczyciele mogą oceniać uczniów i zawrzeć stałą umowę o pracę;
- na **Łotwie**, każdy nauczyciel pracujący w państwowej lub prywatnej placówce oświatowej jest wpisywany do rejestru nauczycieli będącego częścią Państwowego Systemu Informacji Nauczycielskiej.

Na **Węgrzech**, **Malcie**, w **Austrii** i na **Słowacji** pozytywna ocena zakońzonego stażu oznacza posiadanie pełnych kwalifikacji do wykonywania zawodu nauczyciela:

- na **Węgrzech**, po pomyślnym ukończeniu stażu, nauczyciele zostają zarejestrowani jako w pełni wykwalifikowani profesjonaliści;
- na **Malcie**, przez pierwsze dwa lata pracy, nauczyciele realizują staż i program mentoringu. Po pomyślnym zakończeniu dwuletniego okresu, nauczyciel otrzymuje certyfikat (Teacher's Warrant) wystawiany przez Radę ds. zawodu nauczyciela;
- w **Austrii** uważa się, że nauczyciele posiadają pełne kwalifikacje, jeśli ukończą odpowiednie studia oraz wykażą się umiejętnościami zawodowymi podczas obowiązkowego stażu (dotyczy tylko liceów ogólnokształcących);

- na **Słowacji**, początkujący nauczyciele muszą odbyć staż w okresie dwóch lat od pierwszego zatrudnienia, aby móc otrzymać certyfikat potwierdzający posiadanie pełnych kwalifikacji.

W niektórych systemach edukacji, przed uzyskaniem pełnych kwalifikacji, kandydaci na nauczycieli muszą spełnić inne wymagania, takie jak wykazanie się pewnym poziomem umiejętności językowych (Litwa i niektóre wspólnoty autonomiczne Hiszpanii) lub uzyskać odpowiednie zaświadczenia, takie jak karta pływacka i zaświadczenie o ukończeniu kursu pierwszej pomocy (nauczyciele szkół podstawowych we Francji)⁷.

Tabela 1. Wymagania minimalne jakie powinien spełnić absolwent, aby zostać w pełni wykwalifikowanym nauczycielem⁸

Państwo	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła średnia (liceum, technikum)
Austria	Dyplom ukończenia szkoły dla nauczycieli szkół podstawowych (ISCED 5) ⁹	Studia licencjackie (ISCED 6) + 1 rok stażu	Studia licencjackie (ISCED 6) + 1 rok stażu	Studia licencjackie (ISCED 6) + 1 rok stażu
Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna	Studia licencjackie na kierunku wychowanie przedszkolne (ISCED 6)	Studia licencjackie na kierunku nauczanie w szkołach podstawowych (ISCED 6)	Studia licencjackie (ISCED 6) + dyplom ukończenia kursu dla nauczycieli gimnazjum	Magisterskie studia pedagogiczne (ISCED 7) lub studia magisterskie + dyplom ukończenia kursu dla nauczycieli szkół średnich
Belgia - Wspólnota Flamandzka			Studia licencjackie na kierunku nauczanie w gimnazjum (ISCED 6)	Studia licencjackie na kierunku: nauczanie w szkołach średnich (ISCED 6)

⁷ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

⁸ Opracowanie własne na podstawie danych Eurydice oraz ECPRD.

⁹ Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Edukacji (ISCED) to instrument służący porównywaniu danych statystycznych i wskaźników dotyczących edukacji w skali międzynarodowej, na podstawie uzgodnionych na poziomie międzynarodowym, ujednoczonych definicji. ISCED 0 – edukacja przedszkolna, USCED 1 – szkolnictwo podstawowe, ISCED 2 – szkolnictwo średnie I stopnia, ISCED 3 – szkolnictwo średnie II stopnia, ISCED 4 – szkolnictwo policealne, ISCED 5 – szkolnictwo wyższe, krótki cykl, ma na celu zapewnienie uczenia wiedzy zawodowej, ISCED 6 – studia licencjackie, ISCED 7 – studia magisterskie, ISCED8 – studia doktoranckie.

Państwo	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła średnia (liceum, technikum)
Belgia - Wspólnota Francuska			Studia licencjackie (ISCED 6) + dyplom ukończenia kursu dla nauczycieli gimnazjów	Studia (ISCED 6) + dyplom ukończenia kursu dla nauczycieli szkół średnich
Bułgaria	Studia licencjackie na kierunku pedagogika (ISCED 6)	Studia licencjackie na kierunku nauczanie w szkołach podstawowych (ISCED 6)	Pedagogiczne studia licencjackie (ISCED 6)	Pedagogiczne studia licencjackie (ISCED 6)
Chorwacja	Studia licencjackie (ISCED 6)	Studia licencjackie (ISCED 6)+ staż+ egzamin	Studia magisterskie (ISCED 7) staż+ egzamin	Studia magisterskie (ISCED 7) staż+ egzamin
Cypr	Pedagogiczne studia licencjackie (ISCED 6)	Studia licencjackie na dowolnym kierunku (ISCED 6)	Studia licencjackie (ISCED 6) + trwający 9 miesięcy kurs przygotowujący do wykonywania zawodu nauczyciela	Studia licencjackie (ISCED 6) + trwający 9 miesięcy kurs przygotowujący do wykonywania zawodu nauczyciela
Czechy	Świadectwo maturalne ukończenia szkoły średniej o specjalności nauczanie przedszkolne (ISCED 3)	Studia magisterskie (ISCED 7) + kwalifikacje pedagogiczne określone w prawie krajowym	Studia magisterskie (ISCED 7) + kwalifikacje pedagogiczne określone w prawie krajowym	Studia magisterskie (ISCED 7) + kwalifikacje pedagogiczne określone w prawie krajowym
Dania	Studia licencjackie: kierunek edukacja społeczna (ISCED 6)	<ul style="list-style-type: none"> • Klasa I: studia licencjackie: kierunek edukacja społeczna (ISCED 6) • Klasy II-VII: studia licencjackie na kierunku pedagogicznym (ISCED 6) 	Studia licencjackie na kierunku pedagogicznym (ISCED 6)	Ukończone studia na poziomie odpowiadającym polskiemu tytułowi magistra + roczne pedagogiczne studia podyplomowe w trakcie pierwszego roku pracy
Estonia	Studia licencjackie (ISCED 6) + przygotowanie pedagogiczne	Studia magisterskie (ISCED 7) + przygotowanie pedagogiczne		

Państwo	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła średnia (liceum, technikum)
Finlandia	Pedagogiczne studia licencjackie (ISCED 6) lub licencjat w naukach społecznych lub pedagogika społeczna (ISCED 6)	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7)	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7)	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7) + szkolenie pedagogiczne (60 ECTS), w skład którego wchodzi praktyki
Francja	Stopień magistra (ISCED 7) + zdany egzamin	Stopień magistra (ISCED 7) + zdany egzamin	Stopień magistra (ISCED 7) + zdany egzamin I i II stopnia	Stopień magistra (ISCED 7) + zdany egzamin I i II stopnia
Grecja	Stopień magistra lub doktora nauk pedagogicznych (ISCED 7-8) + procedura przewidziana dla służby cywilnej (ASEP)	Stopień magistra lub doktora nauk pedagogicznych (ISCED 7-8)+ procedura przewidziana dla służby cywilnej (ASEP)		
Hiszpania	Stopień licencjata (ISCED 6) na kierunku nauczanie przedszkolne + egzamin konkursowy + okres próbny i program wprowadzający	Stopień licencjata na kierunku nauczanie w szkołach podstawowych (ISCED 6) + egzamin konkursowy + okres próbny i program wprowadzający	Studia magisterskie (ISCED 7) kierunku nauczanie w szkołach średnich + egzamin konkursowy + okres próbny i program wprowadzający	Studia magisterskie (ISCED 7) kierunku nauczanie w szkołach średnich + egzamin konkursowy+ okres próbny i program wprowadzający
Holandia	Studia licencjackie na kierunku pedagogicznym (ISCED 6)	Studia licencjackie na kierunku pedagogicznym (ISCED 6)	Studia licencjackie na kierunku pedagogicznym (ISCED 6)	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7)
Litwa	Dyplom pedagogicznej szkoły policealnej (ISCED 5)	Pedagogiczne studia licencjackie (ISCED 6) oraz kwalifikacje do nauczania danego przedmiotu określone w prawie krajowym		
Luksemburg	Studia licencjackie (ISCED 6) + egzamin konkursowy		Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7) + egzamin konkursowy	
Łotwa	Studia licencjackie (ISCED 4-6 lat) + kwalifikacje pedagogiczne oraz rejestracja w Państwowym Rejestrze Nauczycieli			

Państwo	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła średnia (liceum, technikum)
Malta	Studia licencjackie na kierunku pedagogika + roczny staż próbny	Pedagogiczne studia licencjackie (ISCED 6) + roczny okres próbny		
Niemcy	Studia licencjackie na kierunku nauczanie przedszkolne (ISCED 6)	Studia magisterskie lub doktoranckie (ISCED 7 lub 8) + służba przygotowawcza (12-24 miesiące) + egzamin zawodowy	Studia magisterskie lub doktoranckie (ISCED 7 lub 8) + służba przygotowawcza (12-24 miesiące)+ egzamin zawodowy	Studia magisterskie lub doktoranckie (ISCED 7 lub 8) + służba przygotowawcza (12-24 miesiące)+ egzamin zawodowy
Portugalia	Studia wyższe na dowolnym kierunku oraz magisterskie studia uzupełniające na kierunku pedagogicznym (ISCED 7) + ukończony okres próbny oraz staż			
Rumunia	Szkoła średnia dla nauczycieli przedszkolnych (ISCED 3)+ roczny okres próbny		Studia licencjackie (ISCED 6), na kierunku pedagogicznym lub innym + roczny okres próbny	
Słowenia	Studia licencjackie wraz z kwalifikacjami pedagogicznymi dla nauczycieli przedszkolnych – staż + egzamin (ISCED 6)	Studia magisterskie wraz z przygotowaniem pedagogicznym klas 1-6 + staż + egzamin (ISCED 7)	Studia magisterskie wraz z przygotowaniem pedagogicznym + staż + egzamin (ISCED 7)	Studia magisterskie (ISCED 7) wraz z przygotowaniem pedagogicznym dla szkół średnich +staż +egzamin
Słowacja	Średnia pedagogiczna szkoła zawodowa (ISCED 3)	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7) + 10 mies. praktyki	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7)+ 10 mies. praktyki	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7) lub licencjackie + kwalifikacje pedagogiczne (ISCED 7) + 10 mies. praktyki
Szwecja	Studia licencjackie na kierunku nauczanie przedszkolne (ISCED 6)	Studia magisterskie przygotowujące do nauczania w klasach I - VI (ISCED 7)	Studia magisterskie przygotowujące do nauczania w klasach VII – IX (ISCED 7)	Studia magisterskie przygotowujące do nauczania w szkołach średnich (ISCED 7)
Węgry	Studia licencjackie na kierunku nauczanie przedszkolne (ISCED 6)	Studia licencjackie przygotowujące do nauczania w szkołach podstawowych (ISCED 6)	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7)	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7)

Państwo	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła średnia (liceum, technikum)
Włochy	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7) + egzamin konkursowy	Pedagogiczne studia magisterskie (ISCED 7) + egzamin konkursowy	Magisterskie studia pedagogiczne (ISCED 7)+ 24 ECTS z przedmiotów pedagogicznych oraz metodologii + egzamin konkursowy	Magisterskie studia pedagogiczne (ISCED 7) + 24 ECTS z przedmiotów pedagogicznych oraz metodologii + egzamin konkursowy

2. Wymagania dla nauczycieli przedmiotów zawodowych

Niemal połowa, bo aż 48,4 %, wszystkich osób uczących się w szkołach średnich II stopnia uczestniczy w programach kształcenia zawodowego, choć poziom ten waha się w poszczególnych państwach członkowskich: od 70,8 % w Słowenii i 70,5 % w Czechach do zaledwie 26,1 % na Litwie i 16,9 % na Cyprze.

W latach 2017–2019 odnotowano wzrost wskaźnika uczestnictwa w programach kształcenia zawodowego w niemal połowie państw członkowskich UE, (m.in. na Węgrzech, w Grecji, Hiszpanii, Szwecji, Polsce, w Niemczech), podczas gdy w pozostałych państwach członkowskich obserwowano spadek tego wskaźnika. Państwa członkowskie UE zobowiązały się do wdrożenia działań wspierających reformy kształcenia i szkolenia zawodowego na szczeblu krajowym przy udziale partnerów społecznych i innych interesariuszy¹⁰.

W Zaleceniach Rady UE z dnia 24 listopada 2020 r. w sprawie kształcenia i szkolenia zawodowego na rzecz zrównoważonej konkurencyjności, sprawiedliwości społecznej i odporności (2020/C 417/01) znajdują się kluczowe wytyczne mające zapewnić, że programy szkolenia zawodowego otworzą przed młodzieżą i dorosłymi nowe możliwości kształcenia wysokiej jakości. Zgodnie z Zaleceniami Rady organizatorzy kształcenia i szkolenia zawodowego powinni, stosownie do kontekstu krajowego, dysponować odpowiednim poziomem autonomii, elastyczności, wsparcia i finansowania, aby móc dostosować ofertę szkoleniową do zmieniających się potrzeb w zakresie umiejętności, transformacji ekologicznej i cyfrowej oraz do cykli koniunkturalnych, a jednocześnie zapewniać odpowiednią jakość¹¹.

Na potrzeby niniejszej informacji dokonano przeglądu wymagań dotyczących wykształcenia oraz dodatkowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli przedmiotów zawodowych na podstawie danych Europejskiego Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego oraz nadesłanych odpowiedzi korespondentów ECPRD z wybranych państw UE.

¹⁰ Komisja Europejska, <https://op.europa.eu/webpub/empl/VET-skills-for-today-and-future/pl/>, dostęp z dnia 9.12.2022 r.

¹¹ Zalecenia Rady z dnia 15 marca 2018 r. w sprawie europejskich ram jakości i skuteczności przygotowania zawodowego (2018/C 153/01).

Tabela 2. Przegląd wymogów dotyczących kwalifikacji i kompetencji nauczycieli zawodu w państwach UE

Wymagane kwalifikacje	Państwo UE
Wykształcenie wyższe na poziomie licencjackim lub magisterskim oraz odpowiednie przygotowanie pedagogiczne	Wszystkie państwa UE
Doświadczenie zawodowe	Austria, Cypr, Niemcy, Grecja, Finlandia, Francja, Chorwacja, Włochy, Litwa, Malta, Polska, Słowenia
Zdany egzamin państwowy lub konkurs	Niemcy, Grecja, Hiszpania, Francja, Malta, Słowenia, Włochy
Znajomość języka obcego	Estonia, Włochy
Doświadczenie pracy w placówce oświatowej	Czechy, Włochy
Kryterium socjalne	Grecja
Elastyczność	Czechy, Finlandia

W 11 państwach UE oprócz wyższego wykształcenia i kwalifikacji pedagogicznych wymogiem jest posiadanie niezbędnego doświadczenia zawodowego (Niemcy, Grecja, Francja, Chorwacja, Włochy, Litwa, Malta, Austria, Polska, Słowenia i Finlandia).

W 6 państwach UE nauczyciele przedmiotów zawodowych muszą zdać egzamin państwowy lub wziąć udział w procedurze konkursowej (Niemcy, Grecja, Hiszpania, Francja, Malta, Słowenia).

Grecja jest jedynym państwem w UE, w którym odnotowano, że kryterium socjalne, odnoszące się do m. in. liczby dzieci czy występowania w rodzinie niepełnosprawności itp. jest brane pod uwagę w procesie rekrutacyjnym jako dodatkowy czynnik wpływający na pierwszeństwo w zatrudnieniu.

W Estonii i we Włoszech dla nauczycieli przedmiotów zawodowych istnieje wymóg znajomości języka obcego na poziomie B2. We Włoszech obowiązuje także roczny okres próbny/szkoleniowy po uzyskaniu kwalifikacji nauczycielskich.

3. System kształcenia przyszłych nauczycieli - przykłady

Organizacja kształcenia nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym, jak i modelu sekwencyjnym. Ten pierwszy oznacza, że nauka teorii odbywa się jednocześnie z nauką praktyki w szkole. Z kolei drugi model oznacza, że praktyki odbywają się dopiero po zakończeniu edukacji teoretycznej. Model równoległy obowiązuje w Belgii,

Danii, Niemczech, Słowacji. Natomiast model sekwencyjny jako jedyna możliwa opcja obowiązuje w Estonii, Hiszpanii, Francji, Włoszech, Cyprze, Luksemburgu, Węgrzech oraz Portugalii. Pozostałe kraje w tym Polska umożliwiają wykorzystywanie obu modeli w kształceniu nauczycieli¹².

W ramach zapytania ECPRD zostało zadane pytanie szczegółowe dotyczące systemu kształcenia nauczycieli:

Czy edukacja nauczycieli odbywa się w ramach wydziałów uczelni wyższych, czy też na uczelniach specjalnie temu dedykowanych? Czy są to uczelnie publiczne, czy prywatne?

Odpowiedziało na nie 12 państw: Bułgaria, Finlandia, Estonia, Niemcy, Litwa, Węgry, Francja, Łotwa, Słowacja, Słowenia, Hiszpania, oraz Holandia.

W **Bułgarii** kształcenie nauczycieli odbywa się na pedagogicznych uczelniach wyższych akredytowanych przez Narodową Agencję Oceny i Akredytacji w dziedzinie szkolnictwa wyższego. W Bułgarii akredytacji podlegają zarówno prywatne, jak i publiczne instytucje szkolnictwa wyższego.

W **Finlandii** edukacja nauczycieli odbywa się w ramach wydziałów państwowych uniwersytetów. Na fińskich uniwersytetach jest osiem wydziałów studiów pedagogicznych i są nadzorowane przez Ministerstwo Edukacji i Kultury.

W **Estonii** kształcenie przyszłych nauczycieli jest prowadzone przez Uniwersytet w Tallinie, Uniwersytet w Tartu, Estońską Akademię Muzyki i Teatru, Politechnikę w Tallinie i Estońską Akademię Sztuki.

W **Niemczech** nauczyciele kształcą się na uniwersytetach, w wyższych szkołach technicznych, wyższych szkołach pedagogicznych oraz szkołach artystycznych. Praktyczne kształcenie pedagogiczne odbywa się w instytutach kształcenia nauczycieli i ośrodkach prowadzących kursy. W niektórych landach uniwersytety współpracują w zakresie kształcenia nauczycieli z centrami szkoleniowymi.

Na **Litwie** kształcenie przyszłych nauczycieli odbywa się na wydziałach wszystkich większych uniwersytetów i szkół wyższych (studia pedagogiczne prowadzone są w 6 uczelniach wyższych - zarówno na poziomie licencjackim, jak i magisterskim). Istnieje również jedna wyspecjalizowana szkoła wyższa, która kształci tylko na kierunkach pedagogicznych. Wszystkie uczelnie kształcące przyszłych nauczycieli są instytucjami publicznymi.

Na **Węgrzech** kształcenie przyszłych nauczycieli odbywa się w ramach wydziałów pedagogicznych uniwersytetów oraz innych wyższych uczelni. Szkoły wyższe mogą być zakładane i utrzymywane przez państwo, przez kościelną osobę prawną, przez spółkę z siedzibą na Węgrzech lub przez każdą fundację, fundusz powierniczy, fundację publiczną lub związek wyznaniowy zarejestrowany na Węgrzech.

We **Francji** kształcenie przyszłych nauczycieli organizowane jest na poziomie uniwersyteckim w ramach INSPE (*Institut National Supérieur du Professeurs et de l'Education*). INSPE jest jednym z wydziałów danego uniwersytetu, który realizuje program kształcenia nauczycieli szkół podstawowych i średnich.

¹² J. Fazlagić, *System kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich i European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Na **Łotwie** kształcenie nauczycieli odbywa się na wydziałach uniwersytetów pedagogicznych.

Na **Słowacji** kształcenie pedagogiczne odbywa się na 7 wydziałach publicznych uniwersytetów. Jeden z tych wydziałów ma charakter katolicki a jeden prowadzi zajęcia tylko w języku węgierskim. Absolwenci innych wydziałów np. matematyki, biologii, fizyki chcący nauczać tych przedmiotów w szkołach muszą ukończyć pedagogiczne studia uzupełniające, które trwają 4 semestry.

Na **Słowenii** studia pedagogiczne oraz andragogiczne odbywają się w ramach wydziałów uczelni wyższych (w szczególności na wydziale sztuki i edukacji).

W **Hiszpanii** przyszli nauczyciele kształcą się na wydziałach pedagogicznych uniwersytetów (studia licencjackie i podyplomowe). Kształcenie odbywa się na uczelniach państwowych i prywatnych.

W **Holandii** kształcenie nauczycieli odbywa się na uniwersytetach oraz, na bardzo popularnych wśród studentów, wyższych szkołach zawodowych, na których można uzyskać kwalifikacje do nauczania matematyki, przedmiotów ścisłych, języków obcych, przedmiotów technicznych, przedmiotów artystycznych oraz przedmiotów rolniczych. Student musi wybrać specjalizację w jednym z tych przedmiotów lecz zdawać egzaminy z dwóch. Absolwenci otrzymują kwalifikacje drugiego stopnia do nauczania w szkołach gimnazjalnych lub pierwszego stopnia w szkołach średnich (wszystkie rodzaje szkół). Absolwenci wyższych szkół zawodowych mogą także otrzymać kwalifikację do nauczania w średnich szkołach zawodowych.

4. Podstawy programowe oraz elementy systemów kształcenia nauczycieli

4.1. Podstawy programowe

We wszystkich państwach Unii Europejskiej obowiązuje nadrzędny dokument (w formie ustawy, rozporządzenia) stanowiący odpowiednik polskiej podstawy programowej. Odpowiedzialnym za sformułowanie dokumentu jest najczęściej organ nadzorujący system oświaty na szczeblu centralnym, zazwyczaj ministerstwo właściwe ds. edukacji lub jak ma to miejsce np. w Hiszpanii – odpowiednie organy administracji na szczeblu regionalnym, czy w Irlandii organ specjalnie powołany w celu sformułowania podstawy programowej¹³.

Struktura podstaw programowych jest zróżnicowana, ale zawsze zawiera w sobie cele edukacji i treści nauczania. W niektórych państwach dokument ten dodatkowo określa kryteria oceny postępów ucznia (Finlandia, Estonia). Stopień szczegółowości zapisów w podstawach programowych jest różny, od bardzo szczegółowego opisu celów edukacyjnych/kształcenia i nauczanych treści, stanowiących jednocześnie podstawę do formułowania standardów egzaminacyjnych w systemie egzaminów zewnętrznych (Francja)

¹³ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: *Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

po ogólne sformułowania treści stanowiące bazę do sporządzenia szkolnych czy regionalnych programów nauczania (Finlandia, Estonia)¹⁴.

W ramach zapytania do ECPRD o system kształcenia nauczycieli zostało zadane pytanie szczegółowe:

Czy kształcenie w Państwa kraju opiera się na standardach sformułowanych przez ministerstwo właściwe ds. edukacji, czy dopuszczalna jest realizacja programów autorskich?

Na to pytanie odpowiedziało 14 państw: Czechy, Grecja, Holandia, Węgry, Francja, Słowacja, Słowenia, Hiszpania, Portugalia, Chorwacja, Litwa, Estonia, Finlandia oraz Włochy.

W **Czechach** ustanowiony Ramowy Program Nauczania zapisany został w ustawie o Oświacie. Dla szkolnictwa podstawowego podstawą programową jest Ramowy Program dla Kształcenia Podstawowego. Podstawą programową nauczania w gimnazjum jest Ramowy Program Kształcenia dla Gimnazjum. Na podstawie Ramowych Programów Kształcenia szkoły przygotowują własne szkolne programy nauczania. Ramowy Program Kształcenia dla Gimnazjum określa jedynie podstawowe kwestie związane z organizacją kształcenia, przez co stwarza duże możliwości alternatywnych rozwiązań w szkolnych programach nauczania. W Ramowym Programie Kształcenia określone są minimalne liczby godzin do realizacji poszczególnych przedmiotów szkolnych.

W **Grecji** Ministerstwo Edukacji i Wyznań określa ramowy program kształcenia w szkołach, który zawiera informacje na temat przedmiotów, nauczanych treści, systemu oceniania uczniów itp. Ponadto dyrektor szkoły i zrzeszenia nauczycieli muszą do 10 października każdego roku na bazie ramowego programu zaplanować program pracy szkoły. Wprowadzono również system samooceny szkół dotyczący realizacji założeń programowych oraz system oceny nauczycieli.

Nauczyciele mają prawo do swobodnego stosowania różnych metod nauczania (w tym realizacji programów autorskich), wyboru podręczników, tworzenia zespołów nauczycielskich i współpracy na rzecz edukacji uczniów.

Nadzór nad oświatą w **Holandii** sprawuje Ministerstwo Edukacji, Kultury i Nauki, które wyznacza standardy nauczania, cele edukacyjne i wychowawcze. Szkoły wykorzystując ustanowione przez ministerstwo standardy tworzą program nauczania dostosowany do swojej koncepcji kształcenia.

W szkołach podstawowych standardy nauczania dotyczą sześciu obszarów podstawy programowej: j. niderlandzkiego, j. angielskiego, arytmetyki i matematyki, wiedzy o środowisku i społeczeństwie, kreatywnej ekspresji oraz sportu i ruchu.

W 2004 roku parlament holenderski uchwalił ustawę, dotycząca kompetencji nauczycieli. Istotą ustawy jest założenie, że pracownicy oświaty nie tylko powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje ale również powinni być kompetentni. W tym celu opracowano zbiór kompetencji dla nauczycieli szkół podstawowych, dla nauczycieli szkół średnich i zawodowych oraz dla nauczycieli szkół średnich przygotowujących uczniów do kształcenia uniwersyteckiego. Zbiór tych kompetencji określonych w ustawie jest wykorzystywany przez szkoły wyższe kształcące nauczycieli do tworzenia odpowiednich programów nauczania.

¹⁴ W. Grajkowski, B. Ostrowska, U. Poziomek, *Raport: Podstawy programowe w zakresie przedmiotów przyrodniczych w wybranych krajach*.

Na **Węgrzech** narzędziem określającym preferowane wartości i treści, które będą przekazywane uczniom jest Krajowa Podstawa Programowa ustanawiana przez ministerstwo właściwe ds. edukacji.

Istnieją trzy poziomy regulacji nauczanych treści: krajowa podstawa programowa, ramowy program nauczania i lokalny program nauczania. Szkoły mogą wybrać program nauczania, jednakże musi on zostać zatwierdzony, a treść nowego programu może odbiegać od ramowego programu ministerstwa o maksymalnie 30%.

We **Francji** szkolnictwo pozostaje pod ścisłą kontrolą państwa. Wszystkie programy nauczania ustanawiane są dekretemi ministerstwa ds. edukacji. Edukacja francuska za główny cel stawia sobie wychowanie i wykształcenie do służby społecznej.

Na **Słowacji** za sformułowanie podstawy programowej odpowiada ministerstwo właściwe ds. edukacji. Podstawa programowa zawiera szczegółowe cele wychowania i kształcenia, profil absolwenta, charakterystykę kierunku kształcenia i jego długość, określa również formy praktycznego nauczania w szkołach ponadpodstawowych. Ministerstwo jest odpowiedzialne również za wyznaczenie ram programowych, które zawierają wykaz obszarów edukacyjnych i przedmiotów obowiązkowych. Ponadto ramy określają liczbę godzin, w czasie których realizowany jest obowiązkowy program edukacyjny oraz liczbę godzin dydaktycznych, które szkoła może wykorzystać realizując autorski program.

Kształcenie w **Słowenii** odbywa się w oparciu o standardy określone przez ministerstwo właściwe ds. edukacji. Odstępstwa od określonych standardów muszą być zatwierdzone przez ministerstwo na podstawie wniosku szkoły na każdy rok szkolny.

W **Hiszpanii** to organy administracyjne na szczeblu regionalnym odpowiedzialne za edukację, ustalają podstawę programową realizowaną w szkołach. W celu poprawy jakości systemu edukacji i zagwarantowania równego dostępu do nauki, prawo hiszpańskie przewidziało możliwość wzajemnych konsultacji i porozumienia między regionami w sprawie wypracowania wspólnych elementów podstawy programowej.

W **Portugali** ministerstwo właściwe ds. edukacji określa profil uczniów kończących obowiązkowy etap edukacji, wyznaczając w ten sposób cele, a szkoły są zobowiązane te cele realizować.

Na **Litwie** kształcenie odbywa się w oparciu o plany zatwierdzone przez ministra właściwego ds. edukacji. Zgodnie z ustawą o zatwierdzaniu planów nauczania dla szkół podstawowych, gimnazjów i liceów na lata szkolne 2021-2022 i 2022-2023, szkoły muszą dodatkowo opracować własne plany kształcenia i rozwoju. Niemniej jednak szkoły prywatne mają możliwość wdrażania autorskich programów do edukacji przedszkolnej, podstawowej, średniej w powiązaniu z programami kształcenia ogólnego.

W **Chorwacji**, edukacja w placówkach przedszkolnych i szkolnych odbywa się w oparciu o program wydany przez ministra właściwego ds. edukacji. Dla placówek szkolnych uchwalane są indywidualne programy nauczania, które wskazują liczbę godzin nauczania określonego przedmiotu. Zgodnie z przepisami ustawy o oświacie, w szkołach podstawowych i gimnazjach możliwe jest wdrożenie programu eksperymentalnego sprawdzającego wartość nowych treści edukacyjnych i/lub form i metod pracy i/lub nowego sprzętu dydaktycznego jako programów alternatywnych lub międzynarodowych, po uprzednim uzyskaniu pozytywnej opinii właściwego organu.

We **Włoszech**, jeszcze kilka lat temu, programy nauczania odnoszące się do każdego przedmiotu były formułowane przez ministerstwo właściwe ds. edukacji, a nauczyciele tylko

byli wykonawcami ich treści (choć z zachowaniem autonomii nauczycielskiej). Programy te zostały zastąpione „Krajowymi wytycznymi”, które są narzędziami o bardziej elastycznym charakterze - każda szkoła (poprzez tzw. plany oferty edukacyjnej) i poszczególni nauczyciele stają się głównymi aktorami projektu edukacyjnego, który ma być realizowany w bardziej interdyscyplinarnej perspektywie - celem nadrzędnym procesu edukacji jest przekazanie nie tylko wiedzy, ale i umiejętności.

W **Estonii**¹⁵ państwowy standard edukacji podstawowej określa wprowadzona rozporządzeniem Rady Ministrów państwowa podstawa programowa szkoły podstawowej. Estońska podstawa programowa zawiera w części ogólnej, m.in.: opis podstawowych wartości, nadających kierunek edukacji podstawowej; programy, treści nauczania w ramach przedmiotów, zestawione według bloków przedmiotowych programy tematów przewodnich, czyli zagadnień, które integrują nauczanie w ramach bloków przedmiotowych, np. bloku przyrodniczo-technologicznego, i które realizowane są w formie projektu, pracy badawczej czy projektu artystycznego (np. Technologia i innowacja); listę przedmiotów obowiązkowych i fakultatywnych; listę przedmiotów nauczanych na poszczególnych etapach edukacyjnych. Ponadto zawiera opis szkolnego programu nauczania, podstawę jego sporządzania i jego strukturę¹⁶.

W **Finlandii** wszystkie szkoły realizują krajową podstawę programową, która zawiera cele i treści poszczególnych przedmiotów. Krajowa podstawa programowa jest opracowywana przez fińską Narodową Radę Edukacji. Placówki edukacyjne – najczęściej gminy jako lokalne władze oświatowe oraz same szkoły - opracowują własne programy nauczania w ramach krajowej podstawy programowej¹⁷.

Pod koniec 2014 r. Fińska Narodowa Rada Edukacji¹⁸ ukończyła pracę nad nowym krajowym programem nauczania podstawowego i przedszkolnego. Zgodnie z założeniami reformy, podstawowymi celami nowej podstawy programowej jest: rozwijanie szkół jako wspólnot edukacyjnych; kształtowanie radości uczenia się i naturalnej ciekawości ucznia; dbanie o atmosferę współpracy; promowanie postawy autonomii uczniów w nauce i życiu szkolnym.

Aby sprostać wyzwaniom przyszłości, szkoły w Finlandii mają skupić się na rozwoju kompetencji interdyscyplinarnych, których elementy powinny znaleźć się w nauce każdego przedmiotu. Są nimi: nauka uczenia się, kompetencje komunikacyjne (interakcja, ekspresywność), kompetencje informatyczne, multialfabetyzacja i umiejętność interpretacji złożonych tekstów, innowacyjność i przedsiębiorczość, umiejętność organizowania własnej pracy.

Zgodnie z nowym programem wszystkie szkoły muszą zaplanować i zapewnić co najmniej jeden okres nauki w roku szkolnym koncentrujący się na badaniu zjawisk lub tematów, które są szczególnie interesujące dla uczniów. Od uczniów wymaga się, aby uczestniczyli w procesie planowania projektów. Kiedy uczniowie mogą aktywnie uczestniczyć w planowaniu swojej pracy w szkole, a zwłaszcza wielodyscyplinarnych projektach badawczych, nauka staje się dla nich bardziej inspirująca i znacząca.

¹⁵ W ramach sieci ECPRD Estonia opisała wyłącznie informacje dotyczące standardów kształcenia nauczycieli, dlatego informację na temat podstawy programowej w Estonii opracowano na podstawie innego źródła.

¹⁶ W. Grajkowski, B. Ostrowska, U. Poziomek, *Raport: Podstawy programowe w zakresie przedmiotów przyrodniczych w wybranych krajach*.

¹⁷ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

¹⁸ J. Fazlagić, *System kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich*.

Fińscy nauczyciele autonomicznie dobierają metody pracy uwzględniające cele określone w programie nauczania. Podstawa programowa obejmuje ogólne wytyczne i zalecenia dotyczące metod nauczania i materiałów. Brak jednak wskazań konkretnych metod czy materiałów. Nauczyciel cieszy się w Finlandii ogromnym zaufaniem i poważaniem społecznym – samodzielnie wybiera metody pracy odpowiednie dla różnych grup wiekowych i różnych sytuacji edukacyjnych.

Zgodnie z informacjami przedstawionymi w opracowaniu prof. Jana Fazlagicia pt. *System kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich*, w **Danii** dyrekcja szkoły może dowolnie organizować pracę szkoły w tym tygodniowe i dzienne plany zajęć i współpracę szkoły z różnymi podmiotami zewnętrznymi oraz zatrudniać nauczycieli, o ile kształcenie w szkole odbywa się zgodnie z określonymi w programie nauczania ramami.

Zgodnie z wytycznymi ministerstwa właściwego ds. edukacji nauka w szkole podstawowej ma w jak największym stopniu wzmacniać indywidualny potencjał ucznia. W tym celu wprowadzono zróżnicowany proces nauczania, dostosowany do umiejętności i predyspozycji uczniów. Proces ten wymaga odejścia od tradycyjnego modelu nauczania, obecnego w szkole podstawowej i elastycznego podejścia nie tylko do kwestii organizacji planu lekcji, ale i klasy. W związku z tym, wiele szkół zdecydowało się zastosować nauczanie w tzw. klasach mieszanych, eksperymentując z prowadzeniem zajęć w grupach o zróżnicowanym wieku, grupach sformowanych pod kątem zainteresowań uczniów, potrzeb edukacyjnych, czy ich motywacji¹⁹.

4.2. Przykłady elementów systemu kształcenia nauczycieli

W **Estonii** standardy kwalifikacji zawodowych zostały opracowane we współpracy z Izbą Zawodową, nauczycielami, dyrektorami szkół, uczelniami, Ministerstwem Edukacji i Badań Naukowych oraz innymi partnerami. Standardy zawodowe zostały zatwierdzone przez Radę Zawodową Oświaty i są punktem wyjścia do przygotowania programów nauczania i kształcenia ustawicznego odpowiadającego potrzebom rynku pracy²⁰.

W **Danii**²¹ w dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego to komitety sektorowe złożone z przedstawicieli organizacji działających na rynku pracy powiązanych z kierunkiem kształcenia odgrywają ważną rolę w definiowaniu i rozwoju kwalifikacji zawodowych i określają warunki kształcenia.

Szeroka gama dostępnych kursów i studiów podyplomowych dla nauczycieli umożliwi kadrze nauczycielskiej rozwój kompetencji. Przyszłych nauczycieli zachęca się do rozwijania horyzontów poprzez oferowanie możliwości odbycia szkoleń z innych dziedzin niż wykładany przedmiot. W przebiegu studiów studenci przygotowują się do nauczania co najmniej dwóch przedmiotów, ale mogą wybrać ich więcej w zależności od swych własnych zainteresowań i pasji. Studia nauczycielskie skupiają się nie tylko na teoretycznej wiedzy, jaką przyszli nauczyciele będą przekazywać uczniom szkół podstawowych, ale również na nauczaniu przez praktykę i doświadczenie.

¹⁹ J. Fazlagić, *System kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich*.

²⁰ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

²¹ J. Fazlagić, *System kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich*.

Studenci uczą się posługiwać się narzędziami do przedstawiania wiedzy teoretycznej w sposób budzący zainteresowanie. Uczą się jak stworzyć środowisko kształcenia otwarte na zadawanie pytań i praktyczną weryfikację wiedzy. Przyszli nauczyciele zdobywają umiejętności planowania, wdrażania, oceny i rozwoju nauczania, które rozwijają u uczniów gotowość i chęć do zastanawiania się, zadawania pytań, formułowania hipotez i prowadzenia badań oraz wyciągania z nich wniosków.

W kształceniu nauczycieli szkół średnich w Danii największe znaczenie odgrywa własna inicjatywa przyszłego nauczyciela wobec rozwijania swoich możliwości i chęć pracy w szkole średniej. W przebiegu studiów nauczycielskich studenci uczą się planować, wdrażać i opracować metody kształcenia, które rozwijają wyobraźnię, są innowacyjne i przekazują umiejętności w zakresie przedsiębiorczości oraz wzmacniają chęć do nauki i motywują uczniów do działania.

Studia podyplomowe uprawniające do wykonywania zawodu dają nauczycielom zaplecze metodologiczne i odpowiednie narzędzia do przekazania swoich umiejętności uczniom. Studenci zdobywają kompetencje do prowadzenia nauki w szkole według intencji nauczyciela i korzystania z własnego profesjonalnego osądu w złożonych sytuacjach oraz opracowania zajęć szkolnych kształcących u uczniów innowacyjne i przedsiębiorcze podejście do rozwiązywania problemów. Ponadto uczą się planować kształcenie, w tym wyznaczać cele edukacyjne zarówno dla klasy jak i poszczególnych uczniów. Przyszli nauczyciele zdobywają umiejętności włączania w przebieg nauki przykładów zastosowania wiedzy z danego przedmiotu w społeczeństwie, planowania i wdrażania nauczania przedmiotu na podstawie interdyscyplinarnych zagadnień, które rozwijają umiejętności poznawcze uczniów²².

Studia przygotowawcze uprawniające do pracy w szkole podstawowej mają na celu przygotowanie do planowania i realizowania nauczania przedmiotu tak, aby uczniowie byli w stanie zrozumieć przyczyny problemów i wyzwań w obszarach związanych z tematyką nauczania oraz mogli omówić możliwe rozwiązania. Co więcej, nauczyciele uczą się, jak kształcić umiejętności analizowania i rozwiązywania problemów poprzez zadania praktyczne, w oparciu o wiedzę merytoryczną zdobytą w ramach przedmiotu. Daje to możliwość opracowania zajęć szkolnych wykształcających u uczniów innowacyjne i przedsiębiorcze podejście do rozwiązywania problemów.

Przyszli duńscy nauczyciele uczą się, jak formować i rozwijać umiejętność samodzielnej i badawczej pracy wśród uczniów, w tym przeprowadzać aktywności i ćwiczenia mające na celu przygotowanie do wykonywania projektów. W trakcie przygotowania do zawodu przyszli nauczyciele uczą się jak: realizować kształcenie skoncentrowane na wiedzy naukowej (knowledge-focus) zapewniające spójność między celami edukacyjnymi, zajęciami dydaktycznymi i wynikami nauczania, krytycznie oceniać zasoby cyfrowe i ich zastosowanie, rozwijać swoje umiejętności jako nauczyciela poprzez refleksję nad własnym nauczaniem, rozpoznawać braki i potrzeby w zakresie rozwoju własnych kompetencji, być na bieżąco z badaniami w dziedzinie dydaktyki i śledzić nowe trendy, nowe materiały i nową literaturę, opracowywać, wdrażać i oceniać długoterminowe programy nauczania uwzględniające indywidualny rozwój ucznia i organizację roku szkolnego, we współpracy z innymi nauczycielami oraz pozostałymi pracownikami szkoły²³.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

5. Zagadnienia związane z rynkiem pracy nauczycieli w Unii Europejskiej oraz dane statystyczne

5.1. Uwarunkowania rynku pracy

Jak wynika z raportu Eurydice *Nauczyciele w Europie: kariera, rozwój zawodowy i kondycja (Teachers in Europe: Careers, Development and Well-being)* instytucje nadzorujące oświatę we wszystkich państwach Unii Europejskiej odnotowują problemy kadrowe, które wywierają wpływ na funkcjonowanie systemów edukacji. Problemy dotyczą przede wszystkim niedoborów kadr (związanych z brakami nauczycieli konkretnych przedmiotów, brakami kadry nauczycielskiej w konkretnym rejonie kraju), związanych ze starzeniem się populacji nauczycieli oraz wysokich wskaźników odchodzenia z zawodu. W kilku państwach odnotowano odwrotną sytuację, problemem jest nadmierna podaż (w niektórych regionach i w odniesieniu do niektórych przedmiotów). Kolejnym wyzwaniem, jest małe zainteresowanie studiami pedagogicznymi oraz wysoki poziom rezygnacji ze studiów²⁴.

Zgodnie z danymi francuskiego ministerstwa edukacji, we **Francji** ponad 4 000 z 27 300 nowych miejsc pracy dla nauczycieli pozostaje nieobsadzonych. Aby zaradzić tej kryzysowej sytuacji władze francuskie zobowiązały się podwyższyć płace nauczycieli o około 10%, aby zapewnić minimalną pensję początkową w wysokości 2000 euro miesięcznie. Dodatkowo zatrudniono i przyspieszono szkolenie dla 3000 nauczycieli kontraktowych, głównie pracowników czasowych, którzy nie posiadają pełnych kwalifikacji nauczycielskich²⁵.

W **Niemczech** natomiast związki zawodowe szacują, że w kraju brakuje nawet 40 tys. nauczycieli. Sygnalizowano, iż z powodu braków kadrowych lekcje w kilku miastach w szkołach podstawowych zostały skrócone o godzinę tygodniowo oraz zwiększono liczbę uczniów w klasach. **Włoskie** związki zawodowe nauczycieli poinformowały o 40 tys. wakatów. Tymczasem władze **Austrii** szacują, że w kraju brakuje około 1500 nauczycieli. Nawet **Finlandia**, uznawana przez OECD jako jeden z najlepiej funkcjonujących systemów szkolnych na świecie, doświadcza braków kadrowych. Zdaniem fińskich związków zawodowych powodem zaistniałej sytuacji są niskie pensje i złe warunki pracy²⁶.

W **Słowacji** według raportu przygotowanego dla Ministerstwa Edukacji, w 2022 r. w szkolnictwie podstawowym i średnim potrzebnych jest ponad 1300 nauczycieli. Liczba ta wzrosnie do 8 600 nauczycieli, których w słowackim systemie edukacji będzie brakować w szkołach podstawowych i średnich w 2025 r. Nauczycieli jest za mało, szczególnie w dziedzinie matematyki, fizyki, chemii, informatyki i biologii. Jednym z głównych powodów takiej sytuacji jest wynagrodzenie, które nie jest konkurencyjne w stosunku do sektora prywatnego, szczególnie w regionie Bratysławy i zachodniej części Słowacji²⁷.

²⁴ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. *Teachers in Europe: Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

²⁵ *Wanted: tens of thousands of teachers to staff Europe's schools*, Financial Times, 2.09.2022 r.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

Aby rozwiązać problem braków wśród kadry nauczycielskiej, państwa UE od lat stosują zachęty, aby przyciągnąć studentów do zawodu nauczyciela. Na przykład w **Czechach** w 2015 r. minister właściwy ds. edukacji we współpracy ze związkami zawodowymi i wydziałami pedagogiki doprowadził do zmiany Ustawy o pracownikach edukacji, aby nie dopuścić do niedoboru nauczycieli. Ustawa zawiera szereg środków mających na celu ułatwienie i otwarcie rekrutacji nauczycieli, poprzez angażowanie specjalistów z innych dziedzin. Kolejnym priorytetem strategii polityki edukacyjnej Czech był wzrost środków przeznaczonych na wynagrodzenia dla nauczycieli i pracowników pozadydaktycznych w sektorze edukacji w 2020 r.²⁸

W **Chorwacji** natomiast, w roku akademickim 2022/2023 ministerstwo właściwe ds. edukacji ogłosiło nabór wniosków o przyznanie stypendiów studentom studiów pedagogicznych, w tych ośrodkach gdzie występuje największy deficyt wykwalifikowanych nauczycieli²⁹.

Na **Łotwie**, w związku z brakami kadrowymi planowany jest przegląd wynagrodzeń nauczycieli³⁰.

Chociaż niedobór i nadpodaż wydają się być sprzecznymi zjawiskami, to jednak współwystępują one w kilku krajach ze względu na nierównomierny rozkład nauczycieli poszczególnych przedmiotów w różnych rejonach geograficznych. Taka sytuacja miała miejsce w Niemczech, Grecji, Hiszpanii, Włoszech, na Litwie:³¹

- w **Niemczech** występował niedobór nauczycieli na poziomie 27% (rok referencyjny 2013) we wschodnich krajach związkowych. Ponadto występuje nadmierna podaż nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących w szkołach średnich drugiego stopnia realizujących ścieżkę akademicką (Gymnasium) oraz niedobór nauczycieli przedmiotów zawodowych w średnich szkołach zawodowych drugiego stopnia.
- w **Grecji** występują braki w niektórych obszarach geograficznych, tj. w odległych regionach i na małych wyspach, a jednocześnie można zaobserwować w skali całego kraju ogólną nadpodaż nauczycieli z powodu „zamrożenia” rekrutacji pracowników dydaktycznych zatrudnianych na stałe. Ze względu na kryzys gospodarczy ministerstwo ds. szkolnictwa nie zatrudnia nauczycieli na czas nieokreślony, lecz zapelnia wakaty poprzez angażowanie pracowników tymczasowych³².
- we **Włoszech** wprowadzone polityki rozwiązały problemy nadmiernej podaży nauczycieli niektórych przedmiotów i w niektórych obszarach geograficznych. Specjalny plan rekrutacji nauczycieli został zaimplementowany w roku szkolnym 2015/16 w celu rozwiązania długotrwałego problemu „list oczekujących” (graduatorie ad esaurimento) wykwalifikowanych nauczycieli. Ponad 85 000 nauczycieli, którzy do tej pory byli zatrudnieni na umowy krótkoterminowe zostało zatrudnionych na stałe. W wyniku przyjęcia dekretu o kształceniu nauczycieli w kwietniu 2017 r., przyszli

²⁸ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

²⁹ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

³⁰ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

³¹ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

³² Ibidem.

nauczyciele szkół średnich posiadający tytuł magistra i 24 punkty ECTS³³ w obszarach pedagogicznych zostali zobowiązani do przystąpienia do otwartego konkursu, a następnie mogli zapisać się na uniwersytecki kurs specjalizacyjny i wziąć udział w dwuletnich praktykach. Podczas praktyk, realizowali zadania w zakresie nauczania, w tym zastępowali brakujących nauczycieli, co pozwoliło na uniknięcie tworzenia list nauczycieli zatrudnianych na czas określony. Po upływie trzech lat z pozytywną oceną kursu i praktyk, zostaną zatrudnieni na stałe.

- na **Litwie** występują pewne niedobory nauczycieli w obszarach wiejskich. Jednak głównym wyzwaniem jest nadmierna podaż nauczycieli. W rezultacie nauczyciele pracują, ale często nie w pełnym wymiarze czasu pracy, a więc za bardzo niską pensję, co sprawia, że zawód jest mało atrakcyjny i demotywujący dla młodych pracowników.

W kilku innych państwach – **na Cyprze, w Portugalii, w Słowenii** - nie występują niedobory, ale głównym wyzwaniem jest nadmierna podaż. Na przykład: na Cyprze w 2016 r. na 400 dostępnych etatów nauczycielskich (zatrudnienie na stałe), było ok. 49 000 kandydatów, czyli stosunek wynosi 1:122,5. W Portugalii, w 2015 r. w ogólnokrajowym konkursie dla nauczycieli o jeden etat walczyło siedmiu kandydatów. W Słowenii natomiast, zapotrzebowanie na nauczycieli spadło w ostatnich latach ze względu na zmniejszenie liczby ludności, kryzys gospodarczy i oszczędności. Środkiem mającym na celu przeciwdziałanie zbyt dużej liczbie nauczycieli oczekujących na zatrudnienie był projekt pt. „Pierwsze zatrudnienie w edukacji”, który miła wspierać zatrudnienie młodych nauczycieli lub pedagogów po raz pierwszy poszukujących pracy. Fundusze przeznaczone na realizację tej inicjatywy w 2017 r. wynosiły ok. 1,5 mln euro³⁴.

Zgodnie z danymi Eurostatu spadek liczby absolwentów kierunków pedagogicznych w roku 2020 zanotowano w **Niemczech, Polsce, Danii, Bułgarii, Czechach, Grecji, Słowacji, Chorwacji i Litwie**³⁵. Kwestia zainteresowania studiami jest wyraźnie powiązana z atrakcyjnością zawodu, w tym z perspektywami rozwoju kariery zawodowej i wysokością wynagrodzenia, poziomem stresu, prestiżem itp. W trzech państwach w Danii, Holandii i Szwecji zanotowano wysoki wskaźnik rezygnacji ze studiów prowadzących do uzyskania kwalifikacji nauczycielskich³⁶.

5.2. Planowanie zatrudnienia

Zgodnie z raportem Eurydice *Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia 2018* niemal wszystkie państwa europejskie prowadzą ogólny monitoring rynku pracy i wiele z nich sprawdza, czy istnieje równowaga pomiędzy „podażą a popytem” na rynku pracy dla nauczycieli, a informacje te przekazywane są osobom odpowiedzialnym za podejmowanie decyzji na szczeblu ministerialnym. Natomiast planowanie zatrudnienia nauczycieli w dłuższej perspektywie ma miejsce w większości krajów europejskich. Zadania te, zazwyczaj realizują władze na szczeblu

³³ Europejski system transferu i akumulacji punktów.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Dane Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDUC_UOE_GRAD02__custom_3956455/default/table?lang=en, dostęp z dnia: 24. 11.2022 r.

³⁶ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

centralnym, natomiast we Wspólnocie Flamandzkiej Belgii, Austrii, Szwecji, również władze na szczeblu lokalnym³⁷.

W **Bułgarii** planowanie zatrudnienia nauczycieli odbywa się w oparciu o informacje statystyczne z wdrożonego Krajowego Elektronicznego Systemu Informacji o Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej (NEISPUO). W NEISPUO zbierane są aktualne informacje o wszystkich nauczycielach przedszkolnych i szkolnych: rok ukończenia studiów i specjalności, data wejścia do systemu, ukończone kursy kwalifikacyjne wraz z liczbą godzin, przyznane punkty kwalifikacyjne i dokument ukończenia, wiek itp.³⁸

W **Czechach** informacje na temat braków kadrowych nie są analizowane regularnie. Badania dotyczące stanu i rozwoju edukacji prowadzone są tylko w wyjątkowych sytuacjach³⁹.

W **Niemczech** to kraje związkowe (*landy*), zbierają dane w celu szacowania zapotrzebowania na nauczycieli i w razie potrzeby wprowadzają środki zaradcze. Stała Konferencja Ministrów Edukacji i Kultury krajów związkowych Republiki Federalnej Niemiec (*Kultusmi nisterkonferenz*) na podstawie zebranych danych regularnie publikuje raport dotyczący szacowania „podaży i popytu” na stanowiska nauczycieli. Raport obejmuje bieżące prognozy zapotrzebowania na nauczycieli poszczególnych przedmiotów i szkół na najbliższe lata oraz prognozowane liczby absolwentów przystępujących do drugiego egzaminu państwowego.

Na **Litwie**, Ministerstwo Edukacji we współpracy z Centrum Badań i Monitorowania Szkolnictwa Wyższego (MOSTA) rozpoczęło realizację projektu mającego na celu przygotowanie metodologii prognostycznego planowania kształcenia pracowników oświaty (głównie nauczycieli). Umożliwi to lepsze planowanie i finansowanie kształcenia nauczycieli.

Na **Malcie**, formalne planowanie perspektywiczne jeszcze nie istnieje, jednak ministerstwo właściwe ds. edukacji właśnie powołało grupę roboczą ds. zawodu nauczyciela. Grupa ta ma na celu opracowanie planowania zatrudniania nauczycieli w szkołach państwowych.

Na **Łotwie**, choć brak jest formalnego planowania, władze oświatowe na szczeblu centralnym przeprowadziły badanie we współpracy z władzami lokalnymi w celu określenia przewidywanej liczby wolnych miejsc pracy w zawodzie nauczyciela w ciągu najbliższych pięciu lat⁴⁰.

Na **Węgrzech**, gdzie nie jest realizowane oficjalne planowanie perspektywiczne, w praktyce ministerstwo sprawujące nadzór nad oświatą od dawna monitoruje i analizuje podaż i popyt na etaty nauczycieli. Wykorzystywane dane pochodzą z centralnych baz danych i obejmują liczbę studentów rozpoczynających realizację programów kształcenia nauczycieli, liczbę studentów, którzy zrezygnowali z nauki i tych, którzy ukończyli studia, oraz liczbę i wiek aktywnych zawodowo nauczycieli, wskaźniki dotyczące przechodzenia na emeryturę oraz wskaźniki zmian demograficznych w populacji uczniów. Monitorowanie jest

³⁷ W Belgii (we Wspólnocie Flamandzkiej), na przykład, miasto Antwerpia opracowało indywidualny plan, który jest regularnie aktualizowany. W Austrii, poszczególne kraje związkowe prowadzą planowanie perspektywiczne w odniesieniu do szkół (źródło: Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*).

³⁸ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

³⁹ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁴⁰ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

przeprowadzane na poziomie ogólnym, a także w zakresie poszczególnych przedmiotów, a jego wyniki są wykorzystywane przez zainteresowane strony⁴¹.

W **Finlandii**, prowadzona była debata na temat możliwego niedoboru nauczycieli, który miał przybierać na sile, zwłaszcza że nauczyciele urodzeni w okresie wyżu demograficznego, którzy byli aktywni na rynku mieli będą przechodzić na emeryturę. Raport, który został opublikowany w 2011 r. przedstawiał szacunki dot. liczby nauczycieli, jakich należało zatrudnić do 2025 r. i liczby studentów niezbędnej do zaspokojenia tej potrzeby. Obliczenia opierają się na danych statystycznych dotyczących liczby ludności, nauczycieli i studentów kierunków przygotowujących do zawodu nauczyciela, jak również prognozach dotyczących poziomu zatrzymania nauczycieli w zawodzie, liczbie nauczycieli kończących studia i rozpoczynających pracę w zawodzie. Szacunkowe dane obejmują szkoły podstawowe, średnie pierwszego stopnia oraz ogólnokształcące i zawodowe średnie drugiego stopnia⁴².

5.3 Statystyki⁴³

5.3.1 Dane statystyczne dotyczące nauczycieli w szkołach podstawowych w państwach UE

Tabela 3. Dane dotyczące nauczycieli w szkolnictwie podstawowym w UE w 2020 r.⁴⁴

	Liczba uczniów na 1 nauczyciela	Liczba nauczycieli (w tys.)		
		Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
EU (1)	13,6	1 870,0	269,0	1 601,0
Belgia	12,5	75,4	12,9	62,5
Bułgaria	11,2	22,3	1,5	20,8
Czechy	18,0	31,6	1,8	29,8
Dania	12,1	44,8	14,1	30,6
Niemcy	14,9	256,8	32,3	224,4
Estonia	12,5	8,2	0,8	7,4
Irlandia (2)	:	37,8	5,8	32,0
Grecja	8,4	75,6	20,3	55,3
Hiszpania	13,3	234,9	53,0	181,9
Francja (2)	18,5	248,1	40,2	207,9

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ W związku z tym, iż odpowiedzi korespondentów sieci ECPRD nie zawierały szczegółowych danych dotyczących liczby nauczycieli na 10 tys. uczniów na poszczególnych poziomach edukacji oraz liczby nowych nauczycieli na 10 tys. uczniów co roku wchodzących do zawodu przedstawiono dostępne dane statystyczne Eurostatu dotyczące nauczycieli w Unii Europejskiej w roku 2020.

⁴⁴ Dane Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Primary_education_statistics#Number_of_teachers_and_pupil.E2.80.93teacher_ratios, dostęp z dnia 24.11.2022 r. Number_of_teachers_and_pupil.E2.80.93teacher_ratios, dostęp z dnia 24.11.2022 r.

	Liczba uczniów na 1 nauczyciela	Liczba nauczycieli (w tys.)		
		Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Chorwacja	13,0	12,6	0,8	11,8
Włochy	11,2	251,7	11,1	240,5
Cypr	12,3	5,1	0,5	4,6
Łotwa	12,1	10,5	0,8	9,6
Litwa	14,2	8,5	0,3	8,3
Luxemburg	8,9	5,0	1,2	3,8
Węgry	10,0	37,6	1,6	35,9
Malta	12,6	2,1	0,3	1,8
Holandia	16,3	101,7	12,8	88,9
Austria	12,2	32,2	2,6	29,6
Polska	10,2	135,4	17,5	117,9
Portugalia	12,1	51,1	9,6	41,5
Rumunia	19,2	47,4	4,2	43,2
Słowenia ⁽³⁾	10,3	19,3	2,3	17,0
Słowacja	17,5	14,9	1,4	13,6
Finlandia	13,1	28,5	5,9	22,5
Szwecja	13,1	71,0	13,1	57,9

(1) Wyluczając szkoły prywatne we Francji i Irlandii, włączając gimnazja w Słowenii.

Współczynnik: wyluczając Irlandię.

(2) Wyluczając szkoły prywatne.

(3) Włączając gimnazja.

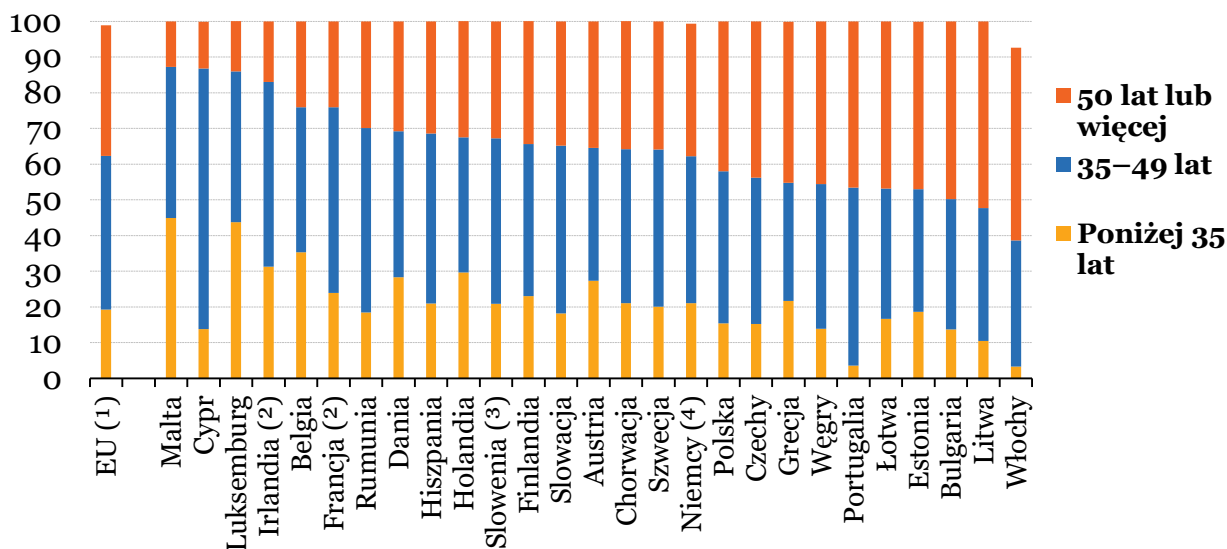
(:) brak danych.

Źródło: Eurostat

Zgodnie z danymi w tabeli 3, w 2020 r. w UE było 1,87 mln nauczycieli szkół podstawowych. Największą liczbę nauczycieli szkolnictwa podstawowego w 2020 r. wśród państw członkowskich UE odnotowano w Niemczech 256 000. Było to nieco więcej niż we Włoszech 251 700, Francji 248 000 i Hiszpanii 234 900.

W szkolnictwie podstawowym w UE występuje wyraźna przewaga nauczycieli płci żeńskiej nad męską. W 2020 r. w szkolnictwie podstawowym pracowało 269 000 nauczycieli płci męskiej w porównaniu z 1,6 mln nauczycieli płci żeńskiej.

Wykres 1. Wiek nauczycieli w szkołach podstawowych (%), 2020⁴⁵



(1) Wyluczając szkoły prywatne we Francji i Irlandii. Włączając gimnazja w Słowenii.

(2) Wyluczając szkoły prywatne.

(3) Wyluczając szkoły prywatne.

(4) Dane szacunkowe.

Źródło: Eurostat

Należy zauważyć, że udziały dla trzech grup wiekowych na wykresie 1 nie sumują się do 100%, ponieważ wiek pewnej grupy nauczycieli - głównie w Niemczech i we Włoszech - nie jest znany.

Zgodnie z danymi przedstawionymi na wykresie 1, około jedna piąta (19,3%) nauczycieli szkół podstawowych w UE w 2020 r. miała mniej niż 35 lat. Największą grupę wiekową stanowili nauczyciele w wieku 35 - 49 lat - ich udział wynosił 43,0 %, a następnie nauczyciele starsi (w wieku 50 lat lub starsi) - 36,6 %.

Odsetek starszych nauczycieli w szkołach podstawowych przekraczał 30% w 20 państwach członkowskich UE. Największy odsetek „starszych” nauczycieli nauczania początkowego odnotowano na Litwie i we Włoszech (oba te państwa zgłosiły, że większość nauczycieli ma 50 lat lub więcej).

Cztery państwa członkowskie, w których odsetek starszych nauczycieli wynosił poniżej 20 %, to Irlandia, Luksemburg, Cypr i Malta. Na Malcie i w Luksemburgu odnotowano szczególnie wysoki odsetek młodszych nauczycieli szkół podstawowych, ponad dwukrotnie wyższy niż średnia UE.

⁴⁵ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Primary_education_statistics, dostęp z dnia 24.11.2022 r.

5.3.2 Statystyki dotyczące nauczycieli w gimnazjach, szkołach średnich i szkołach policealnych w państwach UE

Tabela 4. Liczba nauczycieli w gimnazjach, szkołach średnich II stopnia oraz szkołach policealnych (w tys.)⁴⁶

	Gimnazja			Licea i technika			Szkoły policealne		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
EU (1)	1 745,3	549,2	1 196,1	1 576,9	607,6	969,3	:	:	:
Belgia	51,1	17,3	33,8	83,6	31,8	51,7	4,9	2,6	2,3
Bułgaria	18,2	3,6	14,6	22,2	5,1	17,1	0,2	0,1	0,1
Czechy	35,1	7,8	27,3	35,7	14,6	21,1	0,2	0,1	0,1
Dania	27,4	10,4	17,0	25,3	12,6	12,7	–	–	–
Niemcy	421,1	141,4	279,8	175,0	75,5	99,4	73,0	30,0	43,0
Estonia (2)	4,8	0,9	4,0	4,2	1,2	2,9	:	:	:
Irlandia (3)	:	:	:	29,1	9,1	20,0	:	:	:
Grecja	42,7	13,7	29,0	37,6	16,5	21,1	10,7	4,7	6,0
Hiszpania	148,7	57,5	91,1	162,0	70,8	91,3	–	–	–
Francja (4)	242,1	96,3	145,8	212,4	85,1	127,3	1,0	0,6	0,4
Chorwacja (5)	25,1	6,6	18,5	28,0	9,1	18,9	–	–	–
Włochy (6)	175,4	40,4	135,0	295,7	107,5	188,2	:	:	:
Cypr	3,5	1,0	2,6	3,7	1,4	2,3	–	–	–
Łotwa	7,1	1,1	6,0	6,0	1,2	4,8	0,2	0,1	0,1
Litwa	20,8	3,7	17,2	7,1	1,5	5,6	1,4	0,5	0,9
Luxemburg (7)	2,6	1,0	1,6	6,2	2,7	3,5	0,1	0,1	0,0
Węgry	37,7	9,0	28,7	39,2	14,3	24,9	7,3	2,8	4,5
Malta	2,0	0,6	1,4	2,6	1,1	1,5	0,0	0,0	0,0
Holandia	57,6	26,1	31,5	57,9	25,8	32,2	–	–	–
Austria	43,8	12,2	31,7	30,1	13,3	16,8	1,0	0,3	0,7
Polska	186,4	45,1	141,4	136,5	46,8	89,6	8,1	2,3	5,8
Portugalia (6)	40,9	11,5	29,4	42,1	13,1	29,0	:	:	:
Rumunia	68,3	18,1	50,2	55,0	15,5	39,5	1,9	0,4	1,4
Słowenia	:	:	:	6,3	2,1	4,2	–	–	–
Słowacja	23,7	5,5	18,2	16,2	4,7	11,5	0,8	0,3	0,5
Finlandia	21,8	5,7	16,1	18,9	7,5	11,4	1,3	0,6	0,7

⁴⁶ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Primary_education_statistics, dostęp z dnia 24.11.2022r.

	Gimnazja			Licea i technika			Szkoły policealne		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Szwecja	37,3	12,9	24,4	38,3	17,6	20,7	0,9	0,5	0,4

(1) Gimnazja: z wyłączeniem kształcenia zawodowego w Estonii; z wyłączeniem Irlandii i Słowenii; z wyłączeniem prywatnych szkół w Luksemburgu.

Szkolnictwo średnie II stopnia: w tym branżowe szkoły I stopnia w Estonii; w tym średnie szkoły I stopnia w Irlandii; w tym średnie prywatne szkoły I stopnia w Luksemburgu; w tym policealne szkoły w Estonii; w tym zawodowe policealne szkoły we Włoszech i Portugalii.

Szkoły policealne: z wyłączeniem Estonii, Irlandii, Włoch i Portugalii. Wyłączając szkoły prywatne we Francji.

(2) Gimnazja: wyłączając szkoły zawodowe. Szkoły średnie: włączając szkoły branżowe I stopnia i wszystkie szkoły policealne.

(3) Szkoły średnie: włączając gimnazja.

(4) Wyłączając szkoły prywatne.

(5) Szkoły średnie (licea i technika): zawiera pewne podwójne naliczenia.

(6) Szkoły średnie (licea i technika): włączając policealne szkoły o kierunkach zawodowych.

(7) Gimnazja: z wyłączeniem szkół prywatnych. Szkoły średnie: włączając prywatne gimnazja .

(:) Brak danych.

(-) Nie funkcjonuje.

Źródło: Eurostat

Analiza danych zawartych w tabeli 2 pozwala nam zauważyć, iż w 2020 r. w państwach UE:

- odnotowano 1,75 mln nauczycieli gimnazjów i nieco mniejszą liczbę - 1,58 mln - nauczycieli szkół średnich. Wśród nauczycieli na tych poziomach kształcenia występowała duża nierównowaga płci, choć mniejsza niż duże różnice zaobserwowane w przypadku nauczycieli szkół podstawowych;
- w gimnazjach w 2020 r. mężczyźni stanowili 31,5% wszystkich nauczycieli w UE, a kobiety zawsze stanowiły większość;
- mężczyźni stanowili 38,5% nauczycieli szkół średnich (o 7,1 punktu procentowego więcej niż ich udział w gimnazjach). Ponownie kobiety stanowiły większość we wszystkich państwach członkowskich UE;
- odsetek nauczycieli płci męskiej w szkołach średnich II stopnia (liceach i technikach) był najniższy na Łotwie (19,6%) i Litwie (21,6%);
- odsetek nauczycieli płci męskiej przekraczał 40,0% w 11 państwach członkowskich i był najwyższy w Szwecji (46,0%) i Danii (49,7%).

Tabela 5. Wskaźnik średniej liczby uczniów przypadającej na jednego nauczyciela w gimnazjach, szkołach średnich oraz w szkołach policealnych w państwach UE w 2020 r.⁴⁷

	Gimnazja	Szkoły średnie	Szkoły policealne
UE (1)	11,8	11,2	:

⁴⁷ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Secondary_education_statistics, dostęp z dnia 24.11.2022 r.

	Gimnazja	Szkoły średnie	Szkoły policealne
Belgia	8,8	9,3	15,1
Bułgaria	10,8	12,1	3,1
Czechy	12,6	10,3	15,0
Dania	11,0	12,4	–
Niemcy	12,8	12,2	13,1
Estonia (2)	10,0	15,4	:
Grecja	8,0	9,2	:
Hiszpania	11,5	10,4	–
Francja (3)	14,6	11,5	:
Chorwacja (4)	8,2	8,0	–
Włochy (5)	10,8	10,1	:
Cypr	9,4	8,5	–
Łotwa	9,4	11,5	25,1
Litwa	10,0	9,2	9,4
Luksemburg (6)	9,7	4,7	9,0
Węgry	11,4	11,5	7,8
Malta	6,8	7,0	10,2
Holandia	15,9	17,5	–
Austria	8,6	9,9	11,9
Polska	10,8	11,5	33,9
Portugalia (5)	8,8	8,9	:
Rumunia	11,4	13,5	58,9
Słowenia	:	13,6	–
Słowacja	12,8	13,4	13,1
Finlandia	8,6	17,3	19,4
Szwecja	11,3	13,1	10,0

(1) Gimnazja: z wyłączeniem Irlandii i Słowenii; z wyłączeniem szkół branżowych w Estonii; z wyłączeniem prywatnych szkół we Francji i Luksemburgu. Szkolnictwo średnie (licea i technika): z wyłączeniem Irlandii; z uwzględnieniem szkół branżowych na poziomie I stopnia oraz szkół policealnych w Estonii; z wyłączeniem prywatnych szkół we Francji; obejmuje pewne podwójne liczenie nauczycieli w przypadku Chorwacji; z uwzględnieniem policealnego szkolnictwa we Włoszech i Portugalii; z uwzględnieniem prywatnych gimnazjów w Luksemburgu.

(2) Gimnazja: z wyłączeniem szkół branżowych. Szkolnictwo średnie: w tym szkoły branżowe I stopnia i szkoły policealne.

(3) Z wyłączeniem szkół prywatnych.

(4) Szkolnictwo średnie: obejmuje pewne podwójne liczenie nauczycieli.

(5) Szkolnictwo średnie: w tym zawodowe szkolnictwo.

(6) Gimnazja: z wyłączeniem szkół prywatnych. Szkolnictwo średnie: w tym prywatne gimnazja.

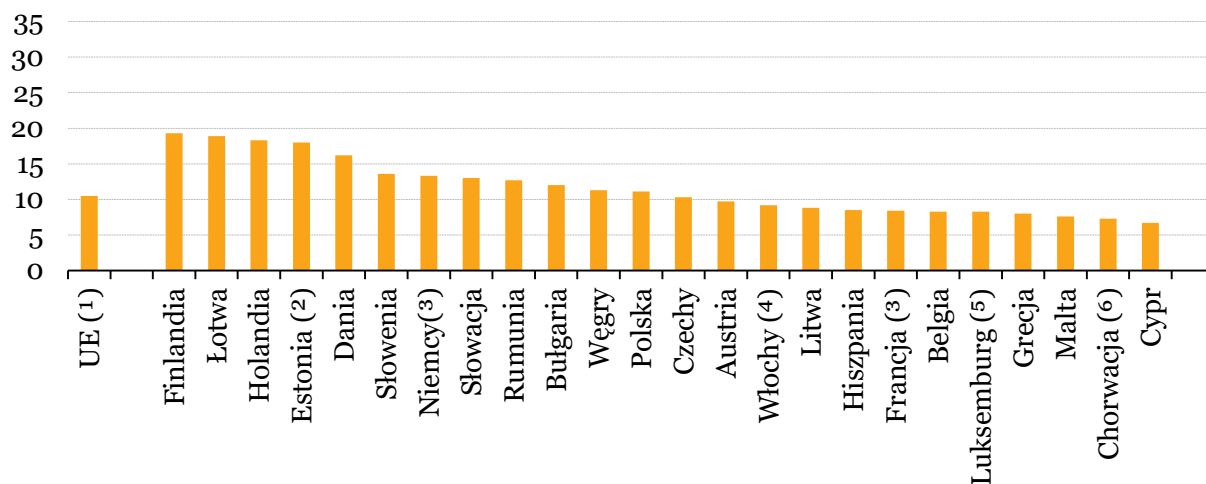
Informacje na temat wskaźników średniej liczby uczniów przypadającej na jednego nauczyciela w szkolnictwie policealnym są dostępne dla 15 państw członkowskich UE, dane sześciu państw nie są dostępne (:), a w pozostałych sześciu szkolnictwo policealne nie funkcjonuje (-).

Źródło: Eurostat

Zgodnie z danymi przedstawionymi w tabeli 5, stosunek liczby uczniów do liczby nauczycieli w gimnazjach i szkołach średnich był podobny do obserwowanego w szkolnictwie podstawowym. W 2020 r. wskaźnik liczby uczniów przypadających na jednego nauczyciela w gimnazjach w UE wynosił 11,8 uczniów na jednego nauczyciela, a w szkołach średnich - 11,2 uczniów na jednego nauczyciela.

W ramach szkolnictwa policealnego większość państw członkowskich UE zgłosiła w 2020 r. współczynniki w przedziale od 7,8 do 15,1 uczniów na jednego nauczyciela. Szczególnie niski wskaźnik odnotowała Bułgaria (3,1 ucznia na nauczyciela). Wyższe wskaźniki odnotowano na Łotwie (25,1 uczniów na nauczyciela), w Polsce (33,9 uczniów na nauczyciela) i przede wszystkim w Rumunii (58,9 uczniów na nauczyciela).

Wykres 2. Wskaźnik średniej liczby uczniów przypadającej na jednego nauczyciela w szkolnictwie branżowym⁴⁸



Dane dotyczące Irlandii, Portugalii oraz Szwecji są niedostępne.

(1) Wyluczając Irlandię, Portugalię oraz Szwecję.

(2) Włączając szkoły branżowe I stopnia and i policealne szkoły zawodowe.

(3) Dane nie są kompletne.

(4) Włączając policealne szkoły zawodowe.

(5) Włączając szkoły branżowe I stopnia. Dane nie są kompletne.

(6) Dane są niedoszacowane, zawierają pewne podwójne naliczenia.

Źródło: Eurostat.

Zgodnie z danymi przedstawionymi na wykresie 2, stosunek liczby uczniów do liczby nauczycieli w szkolnictwie zawodowym na poziomie ponadgimnazjalnym w UE wynosił w 2020 r. średnio 10,5 ucznia na jednego nauczyciela. Najniższy pomiar odnotowano na Cyprze

⁴⁸ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Secondary_education_statistics, dostęp z dnia 24.22.2022 r.

- 6,7 uczniów na nauczyciela a najwyższy - 18,9 uczniów na nauczyciela na Łotwie i 19,3 uczniów na nauczyciela w Finlandii. W Polsce natomiast wskaźnik ten wyniósł 11,1.

6. Regulacja płac nauczycieli

W sprawozdaniu Eurydice⁴⁹ dotyczącym wynagrodzeń nauczycieli w 2020/2021 podkreślono, że istnieją istotne różnice w wynagrodzeniach nauczycieli między państwami Europy Wschodniej a resztą Europy. Wynagrodzenia w Czechach, Estonii, Łotwie, Litwie, Węgrzech, Polsce, Rumunii, Słowacji, należą do najniższych. Natomiast w Danii, Niemczech, Irlandii, Holandii, Austrii, Finlandii średnie roczne rzeczywiste wynagrodzenia brutto należą do najwyższych⁵⁰.

Tabela 6. Czynniki odpowiadające za zmiany w wynagrodzeniach nauczycieli w latach 2019/2020 i 2020/2021 w poszczególnych państwach UE⁵¹

	Reforma systemu wynagradzania (zmiany w legislacji)	Dostosowanie wynagrodzeń do kosztów życia	Porozumienia zbiorowe
Belgia Wspólnota Francuska		X	
Belgia Wspólnota Flamandzka		X	
Bułgaria	X		
Czechy	X		
Dania		X	X
Niemcy	X		
Estonia	X		
Irlandia		X	
Grecja	X		
Hiszpania		X	
Francja	X		
Chorwacja	X	X	X
Włochy			X
Cypr		X	
Łotwa	X		

⁴⁹ European Commission/EACEA/Eurydice, 2022. *Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ European Commission/EACEA/Eurydice, 2022. *Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. Eurydice Facts and Figures* oraz analiza odpowiedzi ECPRD.

	Reforma systemu wynagradzania (zmiany w legislacji)	Dostosowanie wynagrodzeń do kosztów życia	Porozumienia zbiorowe
Litwa	X		
Luksemburg		X	
Węgry	X		
Malta			X
Holandia			X
Austria	X	X	
Portugalia		X	
Rumunia	X		
Słowenia			X
Słowacja	X		
Finlandia		X	X
Szwecja	X		

Źródło: Opracowano na podstawie danych Eurydice i informacji przekazanych przez korespondentów ECPRD.

W 14 państwach UE (Bułgaria, Czechy, Estonia, Niemcy, Grecja, Francja, Chorwacja, Litwia, Węgry, Austria, Łotwa, Słowacja, Szwecja, Rumunia) zmiany wynagrodzenia nauczycieli wynikały w ostatnich latach z podjętych reform systemu edukacji lub samego systemu wynagradzania nauczycieli, np.:

- w **Bułgarii** zmieniono stawki wynagrodzenia w następstwie reformy rządowej na lata 2017-2021 wdrażającej stopniowe zwiększanie wynagrodzenia dla pedagogów. Minimalne ustawowe wynagrodzenie zostało zwiększone o 16% w roku szkolnym 2020/2021 oraz o 17% w roku poprzednim. Wzrost wynagrodzenia dotyczył nauczycieli na wszystkich poziomach kształcenia⁵²;
- w **Grecji** wynagrodzenie nauczycieli regulują artykuły 7-36 ustawy 4354/2015 (Dziennik Ustaw nr 176/16-12-2015) dotyczącej wynagrodzeń urzędników państwowych. Zgodnie z artykułami 13-16 i 19 tej ustawy, wynagrodzenie nauczyciela składa się z wynagrodzenia zasadniczego, dodatków oraz wynagrodzenie za godziny ponadwymiarowe⁵³;
- w **Czechach** wysokość płac nauczycieli reguluje rozporządzenie Rady Ministrów (Nr. 341/2017) w roku szkolnym 2020/2021 wdrożono reformę systemu wynagrodzeń nauczycieli i zwiększono pulę środków na wynagrodzenia o 9%. We wcześniejszym roku szkolnym 2019/2020 wynagrodzenia nauczycieli wzrosły o 8-13%⁵⁴;

⁵² European Commission/EACEA/Eurydice, 2022. *Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁵³ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁵⁴ European Commission/EACEA/Eurydice, 2022. *Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- w **Chorwacji** wynagrodzenia nauczycieli w szkołach podstawowych, szkołach średnich są regulowane jednocześnie przez ustawę o wynagrodzeniach w służbie publicznej (Dz. U. nr 27/01 i 39/09), ustawa o podstawie wynagrodzenia (Dz. U. nr 39/09 i 124/09), rozporządzenie w sprawie nazw stanowisk i współczynników złożoności stanowisk w służbie publicznej (Dziennik Ustaw, nr 99/22) oraz podstawowy układ zbiorowy dla urzędników i pracowników służby cywilnej w służbie publicznej (Dziennik Ustaw 56/22), a także branżowe układy zbiorowe. Współczynnik służący do ustalania wynagrodzenia jest określony w specjalnym rozporządzeniu⁵⁵. Od czerwca 2020 r. stopniowo wzrasta współczynnik produktywności, który wpływa na kwotę wynagrodzenia nauczycieli i dyrektorów szkół o 3% w grudniu 2019 r., 1% w czerwcu 2020 r. i 2% od stycznia 2021 r. Ponadto nastąpił wzrost wynagrodzeń nauczycieli o 4% (2020/2021) w wyniku krajowej waloryzacji wynagrodzeń zasadniczych dla wszystkich pracowników służb publicznych;
- we **Włoszech**⁵⁶ w 2020 r. wynagrodzenia pozostały na niezmiennym poziomie. Jednak w efekcie wprowadzonego dekretu z mocą ustawy w sprawie pilnych środków mających na celu zmniejszenie obciążeń podatkowych, zmniejszono koszty pracy (podatki bezpośrednie/pośrednie i składki na ubezpieczenie społeczne), co doprowadziło do pośredniego wzrostu wynagrodzeń;
- na **Litwie** wynagrodzenia nauczycieli w szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach wzrosły o 8% (2-5% w latach 2019/2020) oraz wynagrodzenia dyrektorów szkół o 18%. Zrównano wynagrodzenia wychowawców przedszkolnych i szkół pozostałych szczebli podnosząc wynagrodzenia wychowawców przedszkolnych o 40 - 45% w 2021 r. (8% w latach 2019/2020);
- na **Węgrzech** rozporządzeniem rządu, obowiązującym od lipca 2020 r., wprowadzono dodatek motywacyjny (10% wynagrodzenia podstawowego) dla wszystkich nauczycieli i dyrektorów szkół. Wynagrodzenia nauczycieli rozpoczynających pracę w gimnazjach i liceach zostały dostosowane do płacy minimalnej;
- na **Słowacji** rząd podniósł średnie wynagrodzenie dla nauczycieli o 10% w styczniu 2019 r., wrześniu 2019 r. i styczniu 2020 r. Wysokość wynagrodzeń nauczycieli reguluje ustawa Dz. U. nr 553/2003 o wynagrodzeniu pracowników za wykonywanie pracy w interesie publicznym. Szczegóły dotyczące wpisania nauczyciela do konkretnej taryfy i poziomu określa ustawa Dz. U. nr 138/2019. Tabela wynagrodzeń jest aktualizowana decyzją rządu Republiki Słowackiej, zazwyczaj po uzgodnieniu z odpowiednimi związkami zawodowymi. Nauczyciele mogą również otrzymać dodatkowe wynagrodzenie za podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez udział w szkoleniach, specjalny dodatek dla nauczycieli rozpoczynających pracę oraz za pracę z dziećmi z niepełnosprawnością lub z „trudną młodzieżą”, za dodatkowe zajęcia lub sukcesy uczniów⁵⁷;
- w **Szwecji** dla zwiększenia atrakcyjności zawodu nauczyciela rząd przyjął nowy system wynagradzania dla awansujących nauczycieli;
- w **Estonii** zgodnie z § 76 ust. 2 ustawy o szkołach podstawowych i szkołach średnich II stopnia, rząd Republiki ustala minimalne wynagrodzenie nauczycieli w drodze

⁵⁵ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁵⁶ Należy wyjaśnić, iż pensje włoskich nauczycieli regulowane są przez układy zbiorowe. Ostatni trzyletni kontrakt został podpisany w 2021 r. (na podstawie informacji dostarczonych przez włoskiego korespondenta ECPRD).

⁵⁷ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

rozporządzenia. Na podstawie obecnie obowiązującego rozporządzenia minimalne wynagrodzenie nauczyciela szkoły podstawowej i szkoły średniej II stopnia wynosi 1412 euro miesięcznie w przypadku zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy. Ustawa (§ 77) ustanawia również dodatek dla początkujących nauczycieli⁵⁸.

We Flamandzkiej Wspólnocie Belgii, w Danii, Chorwacji, Holandii, Słowenii, Finlandii i na Malcie zasady wynagradzania nauczycieli i dyrektorów szkół określają układy zbiorowe. Przykładowo:

- we **Wspólnocie Flamandzkiej Belgii** aktualizacja układu zbiorowego przewidywała wzrost wynagrodzeń o 0,8% oraz nowy stopień wynagrodzenia dla nauczycieli ze stażem powyżej 36 lat. Ponadto, w roku 2020 dokonano rewaloryzacji wynagrodzeń w wysokości 2%;
- na **Malcie** wynagrodzenia pracowników sektora publicznego podlegają corocznej podwyżce zgodnie z postanowieniami układu zbiorowego dla pracowników w służbie publicznej zawartego na lata 2017-2024 oraz zgodnie z porozumieniem sektorowym z 2017 r., które obowiązuje do 2022 r. W latach 2020–2021, wynagrodzenia nauczycieli wzrosły o 1,3%, a dla dyrektorów szkół o 3,3%;
- w **Słowenii** układ zbiorowy dla sektora publicznego wprowadził w grudniu 2018 r. reformę, skutkującą trzystopniowym podniesieniem skali wynagrodzeń dla nauczycieli przedszkolnych oraz nauczycieli w szkolnictwie podstawowym i średnim na 65-stopniowej skali wynagrodzeń. Zarówno w styczniu, jak i w listopadzie 2019 r. minimalne i maksymalne grupy zaszeregowania zostały podniesione o jeden poziom. We wrześniu 2020 r. o jeden poziom zostały podwyższone stopnie maksymalne⁵⁹;
- w **Finlandii** co do zasady wynagrodzenia regulowane są poprzez układy zbiorowe. Układ zbiorowy jest ogólnym porozumieniem dotyczącym warunków zatrudnienia, które jest zawierane na czas określony pomiędzy związkami zawodowymi a jednym lub kilkoma pracodawcami w każdym sektorze działalności gospodarczej lub branży w tym w szkolnictwie. Większość układów zbiorowych w Finlandii jest ogólnie wiążąca dla danego sektora lub branży. Oznacza to, że pracodawca musi przestrzegać minimalnych standardów zatrudnienia, które są zagwarantowane w umowie zbiorowej, nawet jeśli nie należy on do organizacji, która zawarła umowę i jeżeli pracownik nie jest członkiem związku zawodowego. Ostatnie podwyżki dla nauczycieli w Finlandii zostały wprowadzone w latach 2020/2021⁶⁰.

Dostosowanie wynagrodzeń do kosztów utrzymania (waloryzacja wynagrodzeń) jest sposobem na zapewnienie, że nauczyciele i dyrektorzy szkół nie tracą siły nabywczej z powodu corocznej inflacji. We **Francuskiej i Flamandzkiej Wspólnocie Belgijskiej, Danii, Irlandii, Hiszpanii, Chorwacji, Cyprze, Litwie, Luxemburgu, Austrii, Portugalii, Finlandii** - waloryzacja skutkowałą wzrostem wynagrodzeń wynoszącym od 0,02% do 6%⁶¹.

⁵⁸ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁵⁹ European Commission/EACEA/Eurydice, 2022. *Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁶⁰ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁶¹ European Commission/EACEA/Eurydice, 2022. *Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021. Eurydice Facts and Figures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

7. System awansu nauczycieli

W państwach UE funkcjonują dwa modele kariery zawodowej nauczycieli. Pierwszy z nich, zwany wielopoziomowym oraz drugi, zwany jednopoziomową strukturą kariery który, nie ma formalnych szczebli kariery, a awans zawodowy polega na gradacji płac⁶².

Pierwszy model umożliwia nauczycielom zmianę zakresu obowiązków w zależności od osiągniętego szczebla awansu. W wielopoziomowej strukturze awans wiąże się również z wyższym wynagrodzeniem, a o awansie decydują różne kryteria (w różnej konfiguracji), tj. pozytywny wynik oceny pracy nauczyciela, długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji, udział w programach doskonalenia zawodowego, działalność badawcza oraz prowadzenie lub opracowywanie kursów doskonalenia zawodowego nauczycieli i inne.

W jednopoziomowej strukturze kariery wzrost pensji jest uzależniony najczęściej od długości stażu pracy oraz sukcesów dydaktycznych, np.:

- w **Hiszpanii** na wzrost wynagrodzenia wpływa przyjęcie funkcji wychowawcy klasy, szczególne zasługi na rzecz rozwoju placówki, wprowadzenie innowacyjnych metod dydaktycznych oraz prowadzenie zajęć lekcyjnych w języku obcym⁶³;
- w **Portugalii** funkcjonuje 10 stopniowa skala wynagrodzeń. Uzyskanie wyższego wynagrodzenia uzależnione jest od długości stażu pracy (wzrost wynagrodzenia możliwy jest po upływie 4-letniego stażu pracy);
- w **Czechach** wysokość wynagrodzenia nauczycieli uzależniona jest od długości stażu pracy jak i poziomu wykształcenia i stopnia trudności prowadzonych zajęć⁶⁴.

Tabela 7. Struktura kariery i kryteria awansu ich wpływ na wynagrodzenie nauczycieli w szkolnictwie podstawowym i średnim

Państwo	Model kariery	Kryteria awansu zawodowego i zarobki
Belgia (Wspólnota Francuska, Niemieckojęzyczna i Flamandzka)	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Bułgaria	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel; 2. Starszy nauczyciel; 3. Główny nauczyciel.	W Bułgarii kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny oraz posiadanie określonych kompetencji. W Bułgarii porozumienie zbiorowe ws. edukacji publicznej z 2016 r. określa podstawowe wynagrodzenie miesięczne na każdym stanowisku: 660 BNG na stanowisku nauczyciela, 688 BGN na

⁶² Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

⁶³ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁶⁴ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

Państwo	Model kariery	Kryteria awansu zawodowego i zarobki
		stanowisku starszego nauczyciela i 726 BGN na stanowisku głównego nauczyciela.
Czechy	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Dania	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Niemcy	Model wielopoziomowy dotyczy tylko nauczycieli posiadających kwalifikacje do nauczania na poziomie ISCED 3: 1. Nauczyciel; 2. Starszy nauczyciel; 3. Zastępca dyrektora ds. dydaktycznych .	Kryterium awansu jest pozytywny wynik oceny. Wielopoziomowa struktura kariery dotyczy tylko nauczycieli posiadających kwalifikacje do nauczania na poziomie ISCED 3. Nauczyciele zazwyczaj rozpoczynają karierę w grupie zaszeregowania A12, następnie awansują do grupy A13 - starszy nauczyciel, a kolejna grupa zaszeregowania to A14 - zastępca dyrektora ds. dydaktycznych.
Estonia	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel; 2. Starszy nauczyciel; 3. Nauczyciel – Mistrz.	Kryterium awansu jest posiadanie określonych kompetencji. Brak wpływu na wynagrodzenie.
Grecja	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Hiszpania	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Francja	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel; 2a. Nauczyciel szkolący nauczycieli (ISCED 1)/(ISCED 2-3); lub 2b. Doradca dydaktyczny (ISCED 1)/(ISCED 2-3) 2c. Koordynator.	We Francji kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny, długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji oraz udział w doskonaleniu zawodowym. Wraz z awansem zawodowym nauczyciele otrzymują różne dodatki i podwyżkę wynagrodzenia. Na poziomie ISCED 1, roczny dodatek wynosi 1,250 EUR dla nauczycieli szkolących nauczycieli i 1,000 EUR dla doradców dydaktycznych. Na poziomie ISCED 2-3, roczny dodatek wynosi 834 EUR dla nauczycieli szkolących nauczycieli i 1,250 EUR dla doradców dydaktycznych.
Chorwacja	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel stażysta (<i>ISCED 1</i>) /profesor (<i>ISCED 2-3</i>); 2. Nauczyciel (<i>ISCED1</i>)/profesor (<i>ISCED 2-3</i>); 3. Nauczyciel mentor (<i>ISCED 1</i>)/profesor (<i>ISCED 2-3</i>);	W Chorwacji kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny, długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji, udział w doskonaleniu zawodowym. Współczynnik wynagrodzenia w ramach czterostopniowej skali wynosi 1,0 dla

Państwo	Model kariery	Kryteria awansu zawodowego i zarobki
	4. Nauczyciel doradca (<i>ISCED 1</i>)/profesor (<i>ISCED 2-3</i>).	nauczyciela stażysty, 1,1 dla nauczyciela 1,12 dla nauczyciela mentora oraz 1,18 dla nauczyciela doradcy. Jednakże wartości te nie uwzględniają różnic w wynagrodzeniu ze względu na wysługę lat.
Włochy	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Cypr	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel (<i>ISCED 1</i>)/(ISCED 2 -3); 2. Zastępca dyrektora; 3. Dyrektor (<i>ISCED 1</i>)/Zastępca dyrektora A (<i>ISCED 2-3</i>).	Na Cyprze kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny oraz długość stażu pracy. Każdy szczebel kariery wiąże się z inną skalą płac. Na poziomie <i>ISCED 1</i> , wynagrodzenie nauczyciela wynosi od 23,885 do 51,345 EUR, wynagrodzenie zastępcy dyrektora waha się pomiędzy 39,508 a 61,659 EUR, wynagrodzenie dyrektora wynosi od 43,850 do 69,220 EUR. Na poziomie <i>ISCED 2-3</i> , wynagrodzenie nauczyciela wynosi od 23,885 do 58,107, wynagrodzenie zastępcy dyrektora waha się pomiędzy 43,851 a 64,666 EUR, a wynagrodzenie dyrektora wynosi od 43,851 do 69,220 EUR.
Łotwa	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel 2. Nauczyciel - poziom jakości 1; 3. Nauczyciel - poziom jakości 2; 4. Nauczyciel - poziom jakości 3; 5. Nauczyciel - poziom jakości 4; 6. Nauczyciel – poziom jakości 5.	Na Łotwie kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny nauczyciela, długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji oraz udział w określonym doskonaleniu zawodowym. Nauczycielom nie przysługuje specjalny dodatek na poziomie jakości 1 i 2. Jednakże nauczyciele, którzy uzyskali awans na poziom jakości 3, 4 lub 5 otrzymują specjalny dodatek do wynagrodzenia, który jest uzależniony od stopnia awansu. Dodatek ten wynosi 45 EUR na poziomie jakości 3, 114 EUR na poziomie jakości 4 i 140 EUR na poziomie jakości 5.
Litwa	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel początkujący; 2. Nauczyciel; 3. Starszy nauczyciel; 4. Nauczyciel metodyk; 5. Nauczyciel ekspert.	Na Litwie kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny nauczyciela, długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji oraz udział w określonym doskonaleniu zawodowym. Nominalny współczynnik

Państwo	Model kariery	Kryteria awansu zawodowego i zarobki
		wynagrodzenia w pięciostopniowej skali wynosi pomiędzy 3,18 a 3,30 dla nauczyciela, pomiędzy 3,46 a 3,70 dla starszego nauczyciela, pomiędzy 3,70 a 3.96 dla nauczycieli metodyków, pomiędzy 4,20 a 4.47 dla nauczycieli ekspertów.
Luksemburg	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Węgry	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel stażysta; 2. Nauczyciel I; 3. Nauczyciel II; 4. Nauczyciel; 5. Nauczyciel badacz.	Na Węgrzech kryterium awansu jest pozytywny wynik oceny nauczyciela, długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji oraz udział w określonym doskonaleniu zawodowym. Nominalny minimalny współczynnik wynagrodzenia wynosi 1,0 dla nauczyciela stażysty, 1,2 dla nauczyciela I, 1,5 dla nauczyciela II, 2,0 dla nauczyciela mistrza W odniesieniu do tymczasowego, 5-letniego statusu nauczyciela badacza, nominalny minimalny współczynnik wynagrodzenia wynosi 2,2.
Malta	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel; 2. Kierownik wydziału .	Na Malcie kryteriami awansu są: posiadanie określonych kompetencji oraz udział w doskonaleniu zawodowym. Początkowa pensja kierownika wydziału jest taka sama jak wynagrodzenie nauczyciela z 16-letnim stażem pracy w zawodzie.
Holandia	Brak przepisów na poziomie centralnym	(-)
Austria	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Portugalia	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Rumunia	Wielopoziomowy model kariery: 1. Początkujący nauczyciel; 2. Nauczyciel; 3. Nauczyciel na poziomie nauczania II; 4. Nauczyciel na poziomie nauczania I.	W Rumunii kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny nauczyciela, długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji oraz udział w określonym doskonaleniu zawodowym. Minimalne wynagrodzenie początkującego nauczyciela wynosi 440 EUR, a nauczyciela 480 EUR. Wartości dla wyższych szczebli nie są określone na szczeblu centralnym.
Słowenia	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel;	W Słowenii kryteriami awansu są: pozytywny wynik oceny nauczyciela,

Państwo	Model kariery	Kryteria awansu zawodowego i zarobki
	2. Nauczyciel mentor; 3. Nauczyciel konsultant; 4. Nauczyciel doradca.	długość stażu pracy, posiadanie określonych kompetencji oraz udział w określonym doskonaleniu zawodowym. Obowiązuje jedna skala wynagrodzeń, obejmująca 65 grup zaszergowania wszystkich pracowników sektora publicznego. Minimalna grupa zaszergowania nauczycieli to 30, nauczycieli mentorów to 33, nauczycieli konsultantów to 35, a nauczycieli doradców to 38.
Słowacja	Wielopoziomowy model kariery: 1. Początkujący nauczyciel; 2. Niezależny nauczyciel; 3. Nauczyciel dyplomowany pierwszego stopnia; 4. Nauczyciel dyplomowany drugiego stopnia.	Na Słowacji kryteriami awansu są: udział w doskonaleniu zawodowym, staż pracy, zdany egzamin. Minimalne ustawowe wynagrodzenie brutto początkujących nauczycieli wynosi 690 EUR. Minimalne wynagrodzenie niezależnego nauczyciela wynosi 753 EUR, nauczyciela dyplomowanego pierwszego stopnia wynosi 843 EUR, a nauczyciela dyplomowanego drugiego stopnia wynosi 944 EUR. Jednakże wartości te nie uwzględniają różnic w wynagrodzeniu ze względu na wysługę lat.
Finlandia	Jednopoziomowy model kariery	(-)
Szwecja	Wielopoziomowy model kariery: 1. Nauczyciel; 2. Pierwszy nauczyciel; 3. Lektor	W Szwecji jedynym kryterium awansu jest długość stażu pracy. Wynagrodzenia są negocjowane indywidualnie w ramach centralnych porozumień między organizacjami pracodawców a związkami zawodowymi nauczycieli i nie obowiązuje skala płac. Nauczyciele, którzy zostali awansowani przez dyrektora szkoły na stanowisko pierwszego nauczyciela zazwyczaj otrzymują znaczną podwyżkę wynagrodzenia.

Źródło: Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich oraz informacje przekazane przez korespondentów ECPRD.

Kwoty wymienione w tabeli nr 7 mają na celu wskazać poziom wzrostu wynagrodzenia na kolejnych szczeblach kariery.

Zgodnie z informacjami w tabeli 7, w 14 państwach UE system awansu zawodowego oparty jest na wielopoziomowej strukturze kariery. Niemcy są jedynym krajem, w którym istnieją oba modele - wielopoziomowy ograniczony jest do nauczycieli posiadających kwalifikacje do nauczania w szkołach średnich drugiego stopnia.

W systemach edukacji o wielopoziomowym modelu kariery występują różne modele awansów, np.:

- na **Cyprze** trzy szczeble kariery w szkolnictwie średnim odpowiadają awansowi na stanowiska kierownicze: 1. „nauczyciel” (kathigitis), 2. „zastępca dyrektora szkoły” (boithos diefthintis) i 3. „zastępca dyrektora szkoły A” (boithos diefthintis A);
- na **Łotwie** kariera opiera się na pięciu „poziomach jakości” (kvalitātes pakāpe 1-5). Nauczyciele wybierają poziom, w odniesieniu do którego chcą być oceniani i mogą osiągnąć poziom wyższy, nie przechodząc wcześniej przez niższy⁶⁵;
- w **Rumunii** kariera obejmuje cztery różne poziomy odzwierciedlające coraz większe doświadczenie dydaktyczne: „początkujący nauczyciel”, który ukończył studia i zdał pierwszy egzamin z dwóch wymaganych do uznania go za nauczyciela w pełni wykwalifikowanego, 2. „nauczyciel”, 3. „nauczyciel II stopnia” oraz 4. „nauczyciel I stopnia”⁶⁶;

Podobna struktura awansu uzależniona od stopnia doświadczenia funkcjonuje na **Węgrzech**. Obowiązkowo, każdy nauczyciel musi osiągnąć poziom „nauczyciel I” i „nauczyciel II”. Po odbyciu wstępnego dwuletniego okresu stażu i pozytywnym zdaniu egzaminu kwalifikacyjnego, nauczyciel awansuje na stopień „nauczyciel I”. Aby awansować na stopień „nauczyciel II”, musi posiadać 6 lat doświadczenia w nauczaniu. Po sześciu latach może dobrowolnie ubiegać się o awans na stopień „nauczyciel II”, ale po 9 latach postępowanie to jest obowiązkowe. Kolejny stopień awansu „nauczyciel-mistrz” wymaga 14 lat doświadczenia i zdania dodatkowego egzaminu zawodowego. Stopień „nauczyciel-badacz” wymaga również 14 lat doświadczenia zawodowego i uzyskania stopnia doktora. Liczba „nauczycieli-badaczy”, nie może przekroczyć 1% ogólnej liczby nauczycieli⁶⁷.

8. System doskonalenia zawodowego nauczycieli

Na szczególne znaczenie doskonalenia zawodowego zwróciła uwagę Rada Unii Europejskiej. W Konkluzjach Rady w sprawie europejskich nauczycieli i trenerów przyszłości z 2020 r. zapisano, iż „należy nadal rozwijać i aktualizować kompetencje nauczycieli i trenerów, zapewniać im zdobywanie wiedzy fachowej oraz sprzyjać ich autonomii i zaangażowaniu, a także zwiększać ich osobisty i zawodowy dobrostan, motywację i poczucie docenienia, przygotowując ich przy tym do odpowiedniego reagowania na zmiany i zachęcając do proaktywności i innowacyjności w wykonywaniu zawodu(...). Doskonalenie zawodowe nauczycieli i trenerów powinno być postrzegane jako warunek wstępny

⁶⁵ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

⁶⁶ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁶⁷ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

zapewnienia wysokiej jakości kształcenia i szkolenia; należy zatem zachęcać nauczycieli i trenerów do refleksji nad ich praktykami i potrzebami w zakresie szkolenia, a także motywować do zaangażowania i wspierać w tym zakresie, poprzez oferowanie możliwości w zakresie szkoleń wysokiej jakości, a także zapewnianie czasu na uczestnictwo w szkoleniach i zachętę do uczestnictwa.”⁶⁸

Dane TALIS 2018⁶⁹ pokazują, że wysoki odsetek nauczycieli uczestniczy w programach doskonalenia zawodowego - 92,5% nauczycieli gimnazjów w państwach europejskich uczestniczyło w co najmniej jednym działaniu związanym z rozwojem zawodowym w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie. W trzech państwach: Francji, Portugalii i Rumunii odsetek nauczycieli, którzy uczestniczyli w programach doskonalenia zawodowego wynosi odpowiednio 82,6%, 88,0% i 89,0%⁷⁰.

W kwestionariuszu TALIS 2018 nauczyciele mogli wskazać kilka form szkoleń, w których brali udział - uczestnictwo w kursie/seminariach, osobiście lub online, czytanie literatury fachowej, udział w konferencjach edukacyjnych lub sieci nauczycieli, coaching, wizyty obserwacyjne.

Dane TALIS 2018 pokazują, że 71,3% nauczycieli gimnazjów uczestniczyło osobiście w co najmniej jednym kursie lub seminarium w ciągu 12 miesięcy przed badaniem. Indywidualne samokształcenie, czyli czytanie literatury fachowej, było drugim najpopularniejszym rodzajem szkoleń, zgłoszonym przez 58,6 % nauczycieli, natomiast w konferencjach uczestniczyło 43,2 % nauczycieli. Nauczyciele rzadziej uczestniczyli w nowoczesnych formach wsparcia z zakresu rozwoju - 37,9% nauczycieli zgłosiło udział w lekcjach pokazowych, 31,4% w działaniach sieci zawodowej, 19,8% w wizytacjach w innych szkołach, a tylko 12,9% w ramach rozwoju zawodowego odwiedziło siedziby przedsiębiorstw lub organizacji pozarządowych⁷¹.

Należy zauważyć, że dane z badania pochodzą z 2018 r. Ze względu na pandemię COVID-19 znacznie zmniejszyły się działania związane z doskonaleniem zawodowym, które zakładają bezpośredni kontakt. W 2018 r. około jedna trzecia nauczycieli (34,2%) w Europie zgłosiła udział w kursach/seminariach online. Podczas pandemii COVID-19 odsetek ten prawdopodobnie wzrósł i stał się najbardziej dominującą formą uczenia się⁷².

Dane TALIS 2018 wskazują, że w UE najbardziej powszechne było doskonalenie zawodowe związane z nauczaniem przedmiotem. Nauczyciele brali również udział w szkoleniach dotyczących rozwoju zawodowego związanego z umiejętnościami interdyscyplinarnymi, (ocenie uczniów, technologie informacyjno-komunikacyjne, zachowania uczniów i zarządzanie klasą oraz nauczanie indywidualne). Natomiast nauczanie w środowisku wielojęzycznym i komunikowanie się z ludźmi z różnych kultur były rzadziej wymieniane. Podobnie, niewielu nauczycieli uczestniczyło w działaniach związanych z rozwojem zawodowym w zakresie zarządzania i administracji szkoły.

⁶⁸ Konkluzje Rady w sprawie europejskich nauczycieli i trenerów przyszłości, 2020/C 193/04, Dz.U. UE C z dnia 9 czerwca 2020 r.

⁶⁹ TALIS to organizowane przez OECD badanie nauczycieli i dyrektorów szkół. Co pięć lat dostarcza informacji na temat tego, jak pracują pedagodzy i jaki mają wpływ na proces uczenia się młodzieży. Polska wycofała się z udziału w badaniu w 2015 r.

⁷⁰ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: *Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Ibidem.

Podczas pandemii COVID-19 to szkolenia z dziedziny informatyki były najczęściej wybierane przez nauczycieli. Wiosną 2020 r. w prawie wszystkich państwach europejskich nauczanie na odległość stało się główną formą pracy z uczniami. Nauczyciele w Europie musieli zatem szybko zmienić swój zwykły sposób pracy i nauczyć się korzystać z technologii informatycznych, które umożliwiały im nauczanie na odległość⁷³. W konkluzjach Rady Europejskiej w sprawie przeciwdziałania kryzysowi COVID-19 w dziedzinie kształcenia i szkolenia z czerwca 2020 r. podkreślono potrzebę dodatkowych, ukierunkowanych szkoleń w tym zakresie, a państwa członkowskie poproszono o „wspieranie dalszego rozwoju umiejętności i kompetencji cyfrowych nauczycieli i szkoleniowców, aby ułatwić im nauczanie i ocenę podczas prowadzenia lekcji online”⁷⁴.

Państwa UE w różny sposób traktują doskonalenie zawodowe nauczycieli - jako obowiązek zawodowy lub jako działalność fakultatywną. Doskonalenie zawodowe jest uznawane za obowiązek zawodowy nauczyciela, jeśli udział w takich działaniach jest wyraźnie określony w ustawach.

Udział nauczycieli w szkoleniach bywa jednym z warunków awansu zawodowego. W państwach o wielopoziomowym systemie kariery ukończenie określonej liczby godzin szkoleń lub ukończenia zajęć o określonej tematyce może być warunkiem awansowania na kolejny szczebel kariery. W państwach o jednopoziomowej strukturze kariery zawodowej może być warunkiem zwiększenia wynagrodzenia.

Działania w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli wymagają koordynacji i planowania na najwyższym szczeblu. We wszystkich państwach UE istnieje instytucja lub agencja, która jest odpowiedzialna za zapewnienie wsparcia dla nauczycieli w zakresie doskonalenia zawodowego. Taki organ jest zwykle nadzorowany i finansowany przez ministerstwo właściwe ds. edukacji. Do jego podstawowych zadań należy akredytacja programów kształcenia ustawicznego, opracowywanie krajowych programów nauczania, zarządzanie krajowym systemem egzaminów i testów, zapewnianie jakości szkoleń poprzez kontrole u zewnętrznych organizatorów szkoleń, ocenianie nauczycieli, uznawanie zagranicznych kwalifikacji, administrowanie różnymi programami finansowania, badania edukacyjne, dostarczanie informacji o dostępnych, akredytowanych programach (utrzymywanie platformy cyfrowej) planowanie i organizowanie szkoleń oraz zapewnienie wsparcia metodologicznego.

W zapytaniu kierowanym do ECPRD znalazło się następujące pytanie szczegółowe w tym zakresie:

Jaka instytucja w Państwa kraju i na jakim szczeblu zajmuje się doksztalcaniem nauczycieli i wsparciem metodologicznym? Kto sprawuje nadzór nad funkcjonowaniem instytucji? Czy funkcjonuje program doskonalenia zawodowego?

Odpowiedzi udzieliło 15 państw: Węgry, Estonia, Łotwa, Niemcy, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Hiszpania, Francja, Litwa, Włochy, Holandia, Chorwacja Bułgaria oraz Grecja.

Poniższe informacje uzupełniono w kilku przypadkach przez dodanie informacji pochodzących z raportu Eurydice.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: *Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Na **Węgrzech** monitorowaniem, oceną jakości nauczania, badań naukowych na szczeblu centralnym zajmuje się Węgierska Komisja Akredytacyjna. Minister właściwy ds. szkolnictwa i edukacji sprawuje nadzór nad działalnością organizacji.

Na Węgrzech funkcjonowanie programu doskonalenia zawodowego reguluje rządowe rozporządzenie. Zgodnie z nim zarządzanie i realizowanie programem doskonalenia zawodowego zostało powierzone państwowym instytucjom na szczeblu centralnym (Kuratorium Oświaty) oraz na szczeblu lokalnym (centra doskonalenia zawodowego dla nauczycieli). Są to placówki finansowane ze środków publicznych. Za udzielenie akredytacji instytucjom organizującym szkolenia dla nauczycieli odpowiada Kuratorium Oświaty. Kuratorium jest centralną jednostką podległą ministrowi właściwemu do spraw edukacji.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli ma charakter obowiązkowy (zapisany w dekreście rządowym) i musi się odbywać co siedem lat. Stanowi również element przygotowania do egzaminu państwowego dla nauczycieli.

Nauczyciele podlegają obowiązkowi doskonalenia zawodowego w wymiarze 120 godzin (lekcyjnych). Obowiązek doskonalenia zawodowego może być spełniony poprzez zrealizowanie:

- akredytowanego programu doskonalenia zawodowego nauczycieli w wymiarze 30-60-120 godzin lekcyjnych;
- zdanie egzaminu specjalistycznego dla nauczycieli;
- ukończenie studiów wyższych, które uprawniają absolwenta do zajmowania stanowiska nauczyciela;
- udział w złożonych projektach rozwojowych we współpracy z kadrą nauczycielską;
- szkolenia z zakresu rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- szkolenia z zakresu języków obcych.

Zgodnie z rozporządzeniem regulującym kwestię doskonalenia zawodowego, dyrektor placówki oświatowej opracowuje projekt pięcioletniego programu doskonalenia zawodowego. Program doskonalenia zawodowego zostaje zatwierdzony po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i może być weryfikowany raz w roku, w porozumieniu z podmiotem prowadzącym. Grono pedagogiczne w danej placówce oświatowej dokonuje oceny poprzedniego okresu doskonalenia zawodowego przed zatwierdzeniem nowego programu⁷⁵.

W **Estonii** zasady funkcjonowania systemu doszkalania nauczycieli reguluje rozporządzenie ministra właściwego ds. edukacji. Zgodnie z rozporządzeniem, celem programu doksztalcania nauczycieli jest zapewnienie Estonii profesjonalnych, kompetentnych nauczycieli, którzy:

- przestrzegają uniwersalnych zasad etycznych i szanują godność ucznia;
- orientują się w potrzebach edukacyjnych społeczeństwa i potrafią działać w zmieniającej się rzeczywistości;
- uwzględniają indywidualny rozwój ucznia i stosują metody nauczania, które go wspierają;
- potrafią realizować cele programowe placówki oświatowej;
- uczestniczą w promowaniu edukacji zarówno w placówce oświatowej, jak i poza nią;
- uzupełniają swoje kompetencje zawodowe⁷⁶.

⁷⁵ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁷⁶ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

Na **Łotwie** doszkalaniami nauczycieli zajmują się: Narodowe Centrum Edukacji, Państwowy Instytut Jakości Nauczania, uniwersytety oraz organizacje pożytku publicznego⁷⁷.

W **Niemczech** cele doskonalenia zawodowego nauczycieli szkolnych i ich obowiązkowy charakter zostały określone przez wszystkie kraje związkowe, w ustawach i rozporządzeniach dotyczących kształcenia nauczycieli lub w przepisach szkolnych.

Odpowiedzialność za tworzenie programów doskonalenia zawodowego należy do kompetencji Ministerstwa Edukacji i Kultury w każdym z krajów związkowych. Jest ono też najwyższym organem nadzoru nad szkołami i instytucją zatrudniająca nauczycieli.

Za organizację szkoleń na szczeblu centralnym odpowiadają tzw. Państwowe Akademie, które podlegają Ministerstwu Edukacji i Kultury.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli na poziomie regionalnym jest w każdym kraju związkowym prowadzone w inny sposób, przez instytuty odpowiedzialne za doskonalenie zawodowe nauczycieli i ich oddziały oraz przez organy nadzorujące szkoły średniego i niższego szczebla. W niektórych landach za organizację centralnego doskonalenia zawodowego nauczycieli odpowiada Krajowy Instytut Rozwoju Szkół, który w zależności od kraju związkowego występuje również pod inną nazwą.

Kursy doskonalenia zawodowego organizują również kościoły i instytucje niepubliczne, uniwersytety i szkoły wyższe.

System kształcenia ustawicznego nauczycieli w przedszkolach jest przez prawo niemieckie uregulowany w niewielkim stopniu i dlatego charakteryzuje się różnorodnością organizacyjną, która znajduje odzwierciedlenie w strukturach instytucji organizujących szkolenia i różnorodności szkoleń. Podmiotami oferującymi kształcenie ustawiczne są głównie instytucje charytatywne oraz podmioty komercyjne. Tylko niewielka część organizacji realizujących programy kształcenia ustawicznego to instytucje publiczne, które działają na poziomie federalnym i krajów związkowych lub na poziomie powiatu.

Formy organizowanych szkoleń są różnorodne od krótkich spotkań informacyjnych po wieloletnie programy kształcenia ustawicznego.

W ramach inicjatywy „Zdobycie przewagi poprzez edukację” (Aufstieg durch Bildung) rząd federalny wiosną 2008 r. podjął inicjatywę kształcenia ustawicznego 80.000 nauczycieli przedszkolnych⁷⁸.

W **Rumunii** kwestie związane z doksztalaniem nauczycieli i wsparciem metodologicznym reguluje ustawa nr 1/2011 o edukacji. Zgodnie z ustawą Ministerstwo Edukacji, Badań Naukowych, Młodzieży i Sportu ustala cele i koordynuje kształcenie ustawiczne kadry nauczycielskiej, zgodnie z krajowymi strategiami i polityką. Szkoły ustalają cele szkolenia ustawicznego w zależności od analizy potrzeb.

Ministerstwo Edukacji, Badań Naukowych, Młodzieży i Sportu realizuje akredytację i okresową ocenę podmiotów prowadzących kształcenie ustawiczne oraz ich programów szkoleniowych i przebieg kształcenia ustawicznego.

Szkolenie nauczycieli odbywa się w Centrach Zasobów Kadry Nauczycielskiej.

⁷⁷ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁷⁸ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

Kształcenie ustawiczne kadry nauczycielskiej, kierowniczej, doradców zawodowych i kontrolerów opiera się na standardach określonych dla zawodu nauczyciela, i ma następujące ogólne cele:

- podniesienie i rozwój kompetencji zgodnie z zajmowanym stanowiskiem nauczycielskim, a także w zakresie psychopedagogiki i metodyki;
- rozwój kariery nauczycielskiej poprzez system szkoleń;
- nabycie lub rozwój kompetencji w zakresie zarządzania, doradztwa zawodowego i kontroli;
- nabywanie nowych kompetencji poprzez programy szkoleniowe w zakresie nowych specjalizacji i/lub zajmowania nowych stanowisk nauczycielskich, innych niż zajmowane zgodnie z kształceniem wstępnym;
- uzyskanie dodatkowych kompetencji informatycznych, nauczanie języków obcych, doradztwo edukacyjne zawodowe, edukacja dorosłych i inne;
- rozwój i poszerzenie kompetencji krzyżowych w zakresie interakcji i komunikacji z otoczeniem społecznym i środowiskiem pedagogicznym, samokontroli;

Kadra nauczycielska, jak również kadra kierownicza, doradcy zawodowi i kontrolerzy są zobowiązani do okresowego uczestnictwa w programach doskonalenia zawodowego w celu zgromadzenia co najmniej 90 zawodowych punktów transferowych w ciągu 5 lat, licząc od daty zdania nauczycielskiego egzaminu państwowego⁷⁹.

Na **Słowacji** to Ministerstwo Edukacji ustala ogólne ramy i kryteria rozwoju zawodowego. Ramy prawne określa ustawa nr 138/2019.

Zgodnie z ustawą, ministerstwo:

- upoważnienia określone instytucje do prowadzenia kształcenia w ramach doskonalenia zawodowego,
- wydaje i cofa upoważnienie do wydawania zaświadczeń,
- prowadzi działania kontrolne w zakresie doskonalenia zawodowego,
- publikuje i aktualizuje na swojej stronie internetowej wykaz zatwierdzonych programów kształcenia, organizacji upoważnionych do prowadzenia kształcenia innowacyjnego, organizacji wydających świadectwa,
- powołuje jako organ doradczy Komisję ds. Doskonalenia Zawodowego Pracowników Pedagogicznych.

Instytucją odpowiedzialną za organizację doskonalenia zawodowego na Słowacji jest Narodowy Instytut Edukacji i Młodzieży powołany przez Ministra Edukacji, Badań Naukowych, Młodzieży i Sportu 1 lipca 2022 r.. Instytut jest krajowym liderem w zakresie ekspertyz dotyczących zagadnień związanych z wychowaniem i edukacją - jest instytucją badawczą, programową, organizującą wsparcie metodyczne, doradcze.

Flagowym projektem realizowanym przez Instytut jest „Doskonalenie zawodowe nauczycieli - TEACHERS”. Jego głównym celem jest wspomaganie rozwoju zawodowego kadry pedagogicznej i zawodowej podczas wprowadzania zmian w szkołach i instytucjach oświaty, w tym zarządzania sytuacjami kryzysowymi i pokryzysowymi oraz oddziaływań związanych z przerwaniem zajęć w szkołach i placówkach szkolnych w związku z pandemią COVID-19.

⁷⁹ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

Podobną rolę w szkolnictwie zawodowym pełni również powołany przez ministerstwo Państwowy Instytut Kształcenia Zawodowego⁸⁰.

Program doskonalenia zawodowego realizowany jest zgodnie z 4-letnim planem wydanym przez dyrektora szkoły i zatwierdzonym przez radę pedagogiczną⁸¹. Plan ten tworzony jest na każdy rok kalendarzowy. Roczny plan kształcenia może być uzupełniany i zmieniany w trakcie jego obowiązywania zgodnie z aktualnymi możliwościami i potrzebami szkoły. Nauczycielom na Słowacji przysługuje 5 płatnych dni roboczych w roku kalendarzowym z przeznaczeniem na doszkolenie lub 15 dni w ciągu trzech lat. Układ Zbiorowy dla Edukacji stanowi, że nieuzasadniona odmowa udziału w szkoleniach jest naruszeniem obowiązków pracowniczych.

Podmiotem prowadzącym szkolenia może być szkoła (obowiązkowe kształcenie aktualizacyjne), uczelnia wyższa, organizacje powołane przez Ministerstwo Edukacji, Nauki, Badań Naukowych i Sportu dla zapewnienia i realizacji zadań w zakresie kształcenia ustawicznego (Narodowy Instytut Edukacji, Centrum Metodyczno-Pedagogiczne, Państwowy Instytut Kształcenia Zawodowego), organizacja oświatowa innego centralnego organu administracji państwowej, kościół lub związek wyznaniowy, osoba prawna, której przedmiotem działalności jest edukacja.

Ocena pracowników dokonywana jest przez bezpośredniego przełożonego raz w roku i dotyczy osiągniętych wyników, zgłaszanych trudności i jakości wykonywania pracy, nabywania i wykorzystywania kompetencji zawodowych. Ocena stanowi również podstawę do opracowania planu rozwoju zawodowego.

W **Słowenii** ustawiczne kształcenie zawodowe nauczycieli reguluje Układ Zbiorowy dla Sektora Edukacji, zawarty pomiędzy Ministerstwem Edukacji i Sportu a reprezentatywnymi związkami zawodowymi.

Układ zbiorowy dla sektora edukacji stanowi w artykułach 53-58, że nauczyciele mają prawo do ustawicznego kształcenia zawodowego. W tym celu szkoła musi zapewnić nauczycielom co najmniej 5 dni szkolenia zawodowego rocznie lub 15 dni co 3 lata. Koszty kształcenia zawodowego i doskonalenia zawodowego, w tym wyrównanie wynagrodzenia, ponosi pracodawca. Ponadto szkoła zwraca pracownikowi wszystkie koszty związane z takim kształceniem i szkoleniem (koszty podróży, opłaty rejestracyjne, zakwaterowanie).

Za organizację doskonalenia zawodowego odpowiada Instytut Edukacji Republiki Słowenii. Instytut zwołuje trzy razy w roku szkolnym spotkania ekspertów z każdego nauczanego przedmiotu. Na tych spotkaniach nauczyciele są informowani o nowych programach nauczania, nowych celach nauczania, nowoczesnych formach pracy itp. Nauczyciel, który uczy kilku przedmiotów, uczestniczy w kilku spotkaniach grup studyjnych⁸².

W Słowenii kształcenie ustawiczne jest jednym z warunków koniecznych, aby nauczyciel mógł awansować do odpowiedniego tytułu - musi zebrać określoną liczbę punktów

⁸⁰ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁸¹ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: *Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁸² Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

przyznawanych za udział w szkoleniach: nauczyciel mentor - 4 punkty, nauczyciel konsultant - 5 punktów, nauczyciel doradca - 7 punktów⁸³.

W **Hiszpanii** kwestie dotyczące doskonalenia zawodowego nauczycieli uregulowane są w ustawie nr 2/2006 o edukacji. Zgodnie z art. 102 ustawy:

- doskonalenie zawodowe stanowi prawo i obowiązek wszystkich nauczycieli oraz odpowiedzialność administracji oświatowej i samych szkół;
- programy doskonalenia zawodowego powinny obejmować: dostosowanie wiedzy i metod nauczania do rozwoju nauki, rozwój autorskich metod nauczania, a także aspekty koordynacji, poradnictwa, tutoring, edukacji włączającej, zwracania uwagi na różnorodność; specjalne szkolenie w zakresie równouprawnienia w rozumieniu art. 7 ustawy 1/2004 z dnia 28 grudnia w sprawie kompleksowych środków ochrony przed przemocą ze względu na płeć, jak również specjalne szkolenie w zakresie przeciwdziałania molestowaniu i złemu traktowaniu; specjalne szkolenie w zakresie zapobiegania i wykrywania przemocy wobec dzieci;
- promuje się wykorzystywanie technologii informacyjnych oraz szkolenia zarówno w zakresie digitalizacji, jak i języków obcych dla wszystkich nauczycieli, niezależnie od ich specjalności, ustanawiając specjalne programy szkoleniowe w tych dziedzinach;
- administracje oświatowe promują porozumienia ze stowarzyszeniami zawodowymi lub innymi instytucjami, które przyczyniają się do poprawy jakości doskonalenia zawodowego nauczycieli.

Ministerstwo Edukacji i Nauki, we współpracy z Wspólnotami Autonomicznymi, zachęca nauczycieli do międzynarodowej mobilności po zakończeniu studiów⁸⁴.

W Hiszpanii, aby otrzymać dodatkowe wynagrodzenie za sześć lat pracy (*sexenios*), wymagane jest 100 godzin szkoleń⁸⁵.

We **Francji** instytucją na szczeblu centralnym zajmującą się planowaniem doksztalcania nauczycieli oraz wsparciem metodologicznym jest departament edukacji w ministerstwie właściwym ds. edukacji.

Departament nakreśla Narodowy Plan Szkolenia, a realizacją planu zajmują się uczelnie wyższe. Władze akademickie muszą określić własny *Plan Académique de Formation* (PAF - Akademicki Plan Kształcenia Ustawicznego), który wynika bezpośrednio z Narodowego Planu Szkoleń. Szkolenie nauczycieli odbywa się przede wszystkim poza obowiązkami służby dydaktycznej i koszt szkolenia może być rekompensowany⁸⁶.

Na **Litwie** organizacją kształcenia ustawicznego nauczycieli zajmuje się Narodowa Agencja Edukacji:

- rozwija system doksztalcania pracowników placówek oświatowych oraz podnosi ich kompetencje;
- zachęca do wprowadzania usprawnień dla placówek oświatowych;
- koordynuje wdrażanie programu "Bezpieczne środowisko dla edukacji";
- zapewnia wsparcie doradcze i metodyczne szkołom i ich pracownikom;

⁸³ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: *Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁸⁴ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁸⁵ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: *Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁸⁶ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

Działania Narodowej Agencji Edukacji są koordynowane przez Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu⁸⁷.

Na Litwie nauczyciele mają obowiązek uczestnictwa w programach ustawicznego doskonalenia zawodowego przez co najmniej pięć dni w roku⁸⁸.

We **Włoszech** kwestię szkoleń i kursów dla nauczycieli reguluje rozporządzenie ministra nr 226 z dnia 16 sierpnia 2022 r. Zgodnie z treścią rozporządzenia dyrektor szkoły i nowo zatrudniony nauczyciel, na podstawie oceny jego umiejętności, po konsultacji z nauczycielem opiekunem oraz biorąc pod uwagę potrzeby szkoły, ustalają, cele dotyczące rozwoju kulturowego, dyscyplinarnego, dydaktyczno-metodologicznego, które mają być osiągnięte poprzez konkretne działania szkoleniowe. Ta swoista umowa zobowiązuje nauczyciela do udoskonalania swoich umiejętności dydaktycznych. Dyrektor szkoły informuje nowo zatrudnionego nauczyciela o programie szkoleń, obowiązkach związanych z okresem próbnym.

We Włoszech każdy nauczyciel jest zobowiązany odbyć 50 godzin obowiązkowych szkoleń. Kurs podzielony jest na cztery etapy:

- spotkania wprowadzające i podsumowujące (6 godzin),
- warsztaty szkoleniowe, wizyty w innowacyjnych szkołach (12 godzin),
- wzajemnej obserwacji ("peer-to-peer") w klasie (12 godzin),
- szkolenia online (20 godzin).

Ministerstwo Edukacji nadzoruje wszystkie działania szkoleniowe prowadzone przez instytucje edukacyjne, m.in. przygotowuje co trzy lata Plan Doskonalenia Nauczycieli, po konsultacji ze związkami zawodowymi⁸⁹.

We Włoszech plan kształcenia ustawicznego łączy indywidualne potrzeby szkoły i nauczycieli z priorytetami krajowymi nakreślonymi w ramie programowej (np. umiejętności XXI wieku - nauka języków obcych, szkolenia informatyczne oraz umiejętności w zakresie szkolnictwa integracyjnego. Szkoły mogą częściej aktualizować plan, jeśli pojawią się takie potrzeby.

Dodatkowo, nauczyciele otrzymują kartę elektroniczną o wartości 500 euro rocznie do wykorzystania na cele związane z doskonaleniem zawodowym (np. na zakup podręczników czy pomocy multimedialnych, lub opłacenie kursów itd.). Ponadto przysługuje im 150 godzin płatnego urlopu szkoleniowego⁹⁰.

W **Chorwacji** Agencja Edukacji i Szkoleń (AZOO) oraz Agencja Edukacji Zawodowej i Edukacji Dorosłych to instytucje publiczne, które zostały powołane do profesjonalnej pomocy w zakresie organizacji kształcenia ustawicznego, realizacji nadzoru zawodowego i pedagogicznego, a także procedur związanych z organizacją egzaminów zawodowych i awansem⁹¹.

⁸⁷ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁸⁸ European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. *Teachers in Europe: Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁸⁹ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁹⁰ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support*. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice). Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.

⁹¹ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

W Chorwacji ustawa o edukacji w szkołach podstawowych i średnich określa, iż roczny program pracy szkoły powinien zawierać plan szkolenia ustawicznego. Plan szkoleń powinien być opracowany na podstawie potrzeb szkoły określanych corocznie przez radę pedagogiczną i powinien określać rodzaj i liczbę szacowanych godzin szkoleń dla każdego nauczyciela. Ponadto nauczyciele są zobowiązani do złożenia sprawozdania ze swojego rozwoju zawodowego co najmniej raz w roku. Nauczyciele mogą awansować:

- na stanowisko nauczyciela mentora, jeśli w ciągu ostatnich 5 lat na realizację programu kształcenia ustawicznego poświęcili 100 godzin;
- aby awansować na stanowisko nauczyciela doradcy, jeśli w ciągu ostatnich 5 lat szkolenie poświęcili 150 godzin;
- na pozycję starszego nauczyciela doradcy, jeśli w ciągu ostatnich 5 lat uczestniczyli w co najmniej 200 godzinach szkoleń⁹².

W **Bułgarii** zgodnie z Ustawą o Wychowaniu Przedszkolnym i Szkolnym podnoszenie kwalifikacji nauczycieli jest realizowane przez:

- wyspecjalizowane instytucje;
- uczelnie wyższe;
- instytuty naukowe;
- organizacje szkoleniowe, których programy kształcenia są zatwierdzone na zasadach określonych w ustawie.

Na poziomie krajowym, instytucją powołaną do działań związanych z podnoszeniem kwalifikacji nauczycieli jest Krajowy Ośrodek Doskonalenia Kwalifikacji Pedagogów. Ośrodek posiada osobowość prawną i pracuje według rocznego planu zatwierdzonego przez Ministra Edukacji i Nauki. Plan opracowano zgodnie z priorytetami Ministerstwa Edukacji i Nauki w zakresie podnoszenia kwalifikacji i rozwoju kariery zawodowej nauczycieli, przyjętymi aktami normatywnymi i dokumentami strategicznymi.

Na podstawie zatwierdzonego planu rocznego dyrektor Ośrodka zatwierdza katalog oraz harmonogram oferowanych szkoleń dla nauczycieli. Katalog i harmonogram może być aktualizowany w zależności od pojawiających się potrzeb i okoliczności w ramach zatwierdzonego planu rocznego. Minister Edukacji i Nauki sprawuje kontrolę nad działalnością Krajowego Ośrodka Doskonalenia Kwalifikacji Pedagogów.

Kolejną państwową instytucją odpowiedzialną za organizację kształcenia ustawicznego nauczycieli w Bułgarii jest Ośrodek Oceniania Przedszkolnego i Szkolnego. Ośrodek prowadzi działalność w zakresie wsparcia organizacyjnego i/lub metodycznego, a także działalność związaną z podnoszeniem kwalifikacji nauczycieli. Organizuje seminaria związane ze sposobami oceniania uczniów i analizą wyników ocen. Minister Edukacji i Nauki sprawuje kontrolę nad działalnością Ośrodka.

Szkoły wyższe również uczestniczą w procesie podnoszenia kwalifikacji zawodowych nauczycieli organizując szkolenia krótkoterminowe oraz kursy niezbędne do uzyskania kwalifikacji zawodowych przez dyrektorów i nauczycieli. Uczelnie wyższe korzystają z autonomii akademickiej i zgodnie z przepisami prawa obowiązującymi w kraju.

Na oficjalnej stronie Ministerstwa Edukacji i Nauki, prowadzony jest w formie elektronicznej, rejestr zatwierdzonych programów podnoszenia kwalifikacji specjalistów w

⁹² European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: *Careers, Development and Well-being*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

dziedzinie pedagogiki. Obecnie zarejestrowane są 204 organizacje szkoleniowe oraz 4 763 zatwierdzonych programów podnoszenia kwalifikacji. Kontrolę kształcenia przeprowadzają upoważnieni przez Ministra Edukacji i Nauki urzędnicy.

Na poziomie regionalnym kwalifikacje nauczycieli są planowane i realizowane poprzez regionalne dyrekcje oświaty. Są one organami administracji terytorialnej oraz są podległe i finansowane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. Każdy Regionalny Wydział Edukacji tworzy warunki do realizacji polityki oświatowej państwa na terenie powiatu. Regionalne dyrekcje oświaty jako terytorialna administracja zarządzania i kontroli systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej kontrolują realizację wdrażanej polityki państwa i osiągane wyniki. Ministerstwo Edukacji i Nauki sprawuje kontrolę nad działalnością swoich struktur terytorialnych⁹³.

W **Grecji** organizacją doskonalenia zawodowego nauczycieli zajmują się Ośrodki Oceny, Doradztwa i Wsparcia, które prowadzą szkolenia w zakresie zagadnień psychologicznych oraz Centra Edukacyjne Zrównoważonego Rozwoju i Nauki, które zapewniają wsparcie nauczycielom w postaci szkoleń w zakresie zaktualizowania wiedzy nauczanego przedmiotu. Nadzór nad instytucjami sprawuje Regionalny Kurator Oświaty, który zapewnia realizację polityki oświatowej w zakresie szkolnictwa podstawowego i średniego oraz formułuje i realizuje programy szkoleniowe lub seminaria dla nauczycieli.

Instytut Polityki Edukacyjnej Ministerstwa Edukacji i regionalne centra planowania Edukacyjnego są również zaangażowane w szkolenie nauczycieli i wsparcie metodyczne.

Ponadto, dyrektor szkoły jest zobligowany do przeprowadzenia seminariów dla nauczycieli których czas trwania wynosi co najmniej 15 godzin⁹⁴.

9. Kompetencje nauczyciela-egzaminatora

W celu uzyskania informacji na temat kompetencji nauczyciela będącego egzaminatorem szkolnym, przesłano do państw UE poprzez sieć ECPRD prośbę o udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie szczegółowe:

Czy nauczyciel prowadzący egzaminy szkolne jest zobowiązany posiadać szczególne kompetencje?

Odpowiedzi udzieliły trzy państwa: Słowacja, Czechy i Grecja.

Na **Słowacji** ustawodawstwo nie określa konkretnych wymagań dla nauczycieli, którzy sprawdzają egzaminy szkolne. Ustawa nr 245/2008, szczególnie w paragrafach 72-82, określa jednak pewne wymagania dotyczące egzaminów końcowych w szkołach średnich.

Egzamin końcowy (maturalny) w szkołach średnich składa się z części wewnętrznej i zewnętrznej. Część zewnętrzna jest taka sama dla wszystkich uczniów, którzy przystępują do egzaminów maturalnych z poszczególnych przedmiotów. Ma ona formę pisemną w tym samym czasie w całym kraju. Nauczyciele dokonujący przeglądu części zewnętrznej egzaminu nie mogą być pracownikami danej szkoły.

⁹³ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

⁹⁴ Na podstawie odpowiedzi ECPRD.

Podobnie przewodniczącą komisji egzaminacyjnej dla części wewnętrznej egzaminu maturalnego (egzamin ustny) jest powoływany przez urząd administracji regionalnej odpowiedzialny za oświatę. Pozostali członkowie komisji (według przedmiotów nauczania) są powoływani przez dyrektora szkoły i są pracownikami szkoły.

W **Czechach** ustawodawstwo nie określa konkretnych wymagań dla nauczycieli, którzy przeprowadzają egzaminy szkolne. Ocenianie wyników kształcenia uczniów odbywa się w oparciu o regulamin oceniania wyników kształcenia uczniów zgodnie z § 69 ustawy oświatowej. Nauczyciele zapewniają terminowe informowanie uczniów i ich przedstawicieli prawnych o postępach i wynikach kształcenia ucznia w formie ciągłych wpisów w dziennikach lekcyjnych i komunikatów. Przed końcem każdego kwartału wyniki edukacyjne uczniów są przekazywane na klasowych zebraniach rodziców lub godzinach konsultacji. W każdym semestrze wydawana jest uczniowi karta z ocenami.

W **Grecji** egzaminy szkolne przeprowadza się w gimnazjach, w szkołach ponadgimnazjalnych i w szkołach zawodowych.

W gimnazjach za egzaminy szkolne odpowiada dyrektor szkoły i Związek Nauczycielski. Harmonogram egzaminów jest ustalany przez Związek Nauczycieli. Nauczyciele uczący poszczególnych przedmiotów są odpowiedzialni za wybór tematów egzaminacyjnych z ich przedmiotu, który zatwierdza dyrektor szkoły. Dyrektor szkoły wyznacza pełnomocnika ds. organizacji egzaminu oraz jest odpowiedzialny za rozmieszczenie uczniów w salach, w których odbywa się egzamin i jest odpowiedzialny za rejestrację ocen w systemie informatycznym.

W szkołach ponadgimnazjalnych tematy egzaminacyjne są formułowane w dniu egzaminu przy współpracy nauczycieli uczących tego samego przedmiotu i są one wspólne dla wszystkich klas. Nauczyciele uczący danego przedmiotu są odpowiedzialni za określenie materiału egzaminacyjnego ze swojego przedmiotu, który zatwierdza dyrektor szkoły. Nauczyciele poprawiają, oceniają pisemne egzaminy i dostarczają wyniki uczniów dyrektorowi szkoły.

W szkołach zawodowych dyrektor szkoły powołuje pełnomocników ds. organizacji egzaminu, odpowiadających za rejestrację ocen uczniów systemie informatycznym. Nauczyciele uczący danego przedmiotu są odpowiedzialni za zakres tematyczny egzaminu i ocenę pisemnej części egzaminu. Za organizację i przeprowadzenie egzaminów wstępnych na studia w szkołach średnich II stopnia odpowiada Departament Egzaminów Wstępnych Ministerstwa Edukacji.

Bibliografia:

1. R. Nowakowska-Siuta, „Kształcenie nauczycieli w krajach Unii Europejskiej i w Polsce – wybrane zagadnienia porównawcze”, w: *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 1.21.2003 r.
2. W. Grajkowski, B. Ostrowska, U. Poziomek, *Raport: Podstawy programowe w zakresie przedmiotów przyrodniczych w wybranych krajach*, Instytut Badań Edukacyjnych, 2014 r.
3. J. Fazlagić, *System kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich*, Poznań 2017 r.
4. Komisja Europejska, EACEA, Eurydice, 2018. *Teaching Careers in Europe: Access, Progression and Support. Eurydice Report. (Kariera zawodowa nauczycieli w Europie. Początki pracy zawodowej, awans i system wsparcia. Raport Eurydice)*. Luksembourg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.
5. Komisja Europejska, EACEA, Eurydice, 2021, *Teachers in Europe: Careers, Development and Well-being*, Eurydice report, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
6. Komisja Europejska, EACEA, Eurydice, 2022. *Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe – 2020/2021, Eurydice Facts and Figures*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
7. Konkluzje Rady w sprawie europejskich nauczycieli i trenerów przyszłości z dnia 9 czerwca 2020 r., Dz. U. UE C 2020/C 193/04,
8. Zalecenia Rady z dnia 15 marca 2018 r. W sprawie europejskich ram jakości i skuteczności przygotowania zawodowego, Dz.U. UE 2018/C 153/01.
9. www.eurostat.eu
10. www.cedefop.europa.eu
11. *Wanted: tens of thousands of teachers to staff Europe's schools*, Financial Times, 2.09.2022.